MASARYKOVA UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Nacionalismus a populismus v diskurzech ukrajinské krajní pravice

Diplomová práce

BC. PETR FENA

Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Petra Mlejnková, Ph.D.

Katedra politologie
obor Bezpečnostní a strategická studia

Brno 2020

MUNI
FSS

Bibliografický záznam

Autor: Bc. Petr Fena
Fakulta sociálních studií
Masarykova univerzita
Katedra politologie

Název práce: Nacionalismus a populismus v diskurzech ukrajinské krajní pravice

Studijní program: FSS N-PL Politologie

Studijní obor: Bezpečnostní a strategická studia

Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Petra Mlejnková, Ph.D.

Rok: 2020

Počet stran: 90

Klíčová slova: Krajní pravice, nacionalismus, populismus, Svoboda, Radikální strana Oleha Ljaška, Ukrajina

Bibliographic record

Author: Bc. Petr Fena
Faculty of Social Studies
Masaryk University
Department of Political Science

Title of Thesis: Nationalism and Populism in the Discourses of the Ukrainian Far Right

Degree Programme: FSS N-PL Political Science

Field of Study: Security and Strategic Studies

Supervisor: Mgr. et. Mgr. Petra Mlejnková, Ph.D.

Year: 2020

Number of Pages: 90

Keywords: Far Right, nationalism, populism, Svoboda, Radical Party of Oleh Lyashko, Ukraine

Abstrakt

Cílem diplomové práce je zkoumat nacionalismus a populismus v diskurzech současné krajní pravice. Text je založen na striktním konceptuálním oddělení nacionalismu a populismu navrženým autory De Cleenem a Stavrakakisem (2017). Práce přispívá do výzkumu současné krajní pravice zaměřením na málo prozkoumané prostředí ukrajinské krajní pravice, konkrétně na politic-kou stranu Všeukrajinské sdružení Svoboda a Radikální stranu Oleha Ljaška. Práce dochází k závěru, že v diskurzech zkoumaných stran dochází k překrývání populismu a nacionalismu. Horizontální osa (nacionalismus) je obzvláště významná, protože využívá historický i současný obraz vnějších nepřátel. Národ je prezentován jako oběť, jenž je ohrožena vnějšími nepřáteli.

Abstract

The aim of the diploma thesis is to examine nationalism and populism in the discourses of the contemporary far right. The text is based on a strict conceptual separation of nationalism and populism proposed by De Cleen and Stavrakakis (2017). The work contributes to the research of the current far right by focusing on the little-explored environment of the Ukrainian far right, specifically on the political party of the All-Ukrainian Union – „Freedom“ and the Radical Party of Oleh Lyashko. The thesis concludes that there is an overlap between populism and nationalism in the discourses of the studied parties. The horizontal axis (nationalism) is particularly important because it uses both historical and contemporary images of external enemies. The nation is presented as a victim who is threatened by external enemies.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci práci na téma **Nacionalismus a populismus v diskurzech ukrajinské krajní pravice** zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v textu a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 7. září 2020 .....

Bc. Petr Fena

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí své práce Mgr. et Mgr. Petře Mlejnkové, Ph.D. za cenné rady a hodnotné připomínky nezbytné k dokončení tohoto textu. Také chci poděkovat svým přátelům a rodině za jejich neocenitelnou pomoc a podporu.

Šablona DP 3.0.6-FSS (2019-11-29) © 2014, 2016, 2018, 2019 Masarykova univerzita

Obsah

1 Úvod 13

2 Teoretická část 14

2.1 Krajní pravice 14

2.2 Základní atributy krajní pravice 16

2.3 Nacionalismus 20

2.4 Populismus 25

2.5 Problematika rozlišení mezi nacionalismem a populismem: 26

3 Metodologie 43

3.1 Výzkumný záměr a hlavní výzkumná otázka 43

3.2 Dataset 43

3.3 Zvolené metody 45

3.4 Výběr případů 46

4 Praktická část 50

4.1 Všeukrajinská sdružení – Svoboda 50

4.2 Horizontální osa: nepřítel zvenčí 56

4.3 Radikální strana Oleha Ljaška 64

5 Závěr 76

Použité zdroje 81

5.1 Primární zdroje: 81

5.2 Sekundární zdroje: 83

1 Úvod

V naší empirické studii se zaměřujeme na vztah mezi populismem a nacionalismem u krajně pravicových subjektů na Ukrajině. Jasné konceptuální rozlišení mezi populismem a nacionalismem nám umožňuje zkoumat vztahy mezi oběma koncepty, způsob, jakým dochází k propojování nebo naopak separování obou konceptů. Právě diskurzivní analýza nám umožní zkoumat, jakým způsobem ve svých diskurzech jednotlivé politické projekty využívají populismus a nacionalismus.

Domníváme se, že empirická studie, která je založená na jasném konceptuálním rozlišení mezi populismem a nacionalismem a zaměřuje se na výzkum diskurzů a způsoby, jakým subjekty konstruují kategorie „my“ a „oni“, je správný krok k lepšímu pochopení a hlubší analýze současných krajně pravicových subjektů. Takovýto výzkum může navíc přispět k obecnějšímu výzkumu populismu, jelikož populismus často bývá vnímán jako nedílná součást nebo podtyp nacionalismu.

Slučování populismu a nacionalismu je lehce zpochybněno i některými empirickými příklady. Narážíme zde samozřejmě zejména na levicový populismus. Například v případě španělské levicové politické strany Podemos můžeme jasně identifikovat prvky populismu, ovšem identifikovat stranu s nacionalismem je poněkud problematické.

Cílem předkládané práce je poskytnout analýzu ukrajinských krajně pravicových subjektů, upozornit na podobnosti a odlišnosti v jejich diskurzech a přispět tak do akademické debaty ohledně výzkumu současné krajní pravice a výzkumu populismu, respektive nacionalismu obecně.

2 Teoretická část

2.1 Krajní pravice

Akademickou debatu ohledně konceptualizace krajní pravice (někdy taky označovanou jako ultrapravice, radikální pravice, extrémní pravice apod.) rozhodně nemůžeme považovat za ukončenou. Fenomén krajní pravice a politického radikalismu a extremismu obecně se v posledních desetiletích těší poměrně velkému zájmu akademické obce. Řada autorů se pokusila o vlastní konceptualizaci krajní pravice a registrujeme i pokusy, které se snažily agregovat nejvlivnější definice a typologie krajní pravice a nalézt minimální definici, společné jádro, které by definovalo ideologii či systém myšlení společné všem krajně pravicovým proudům (srov. Carter 2018). Nejvýznamnější definice krajní pravice si podrobněji představíme v teoretické části práce.

Termín krajní pravice chápeme jako zastřešující termín, který zahrnuje jak radikální pravici, tak extrémní pravici (Davies, Jackson 2008; Mudde 2014). Používání termínu krajní pravice má jednu nevýhodu, a sice právě tu, že nerozlišuje mezi radikální a extrémní formou. Rozlišení na radikální a extrémní krajní pravici je přístup, jenž má stále mnoho stoupenců mezi experty na tento fenomén.

Rozdělení na politický extremismus a politický radikalismus je dominantní zejména v německém prostředí, kde je politický extremismus pojímán jako „antiteze k demokratickému ústavnímu státu“ a politický radikalismus jako jakýsi ústavně-konformní mezistupeň mezi extremismem a demokratickým středem (Mareš 2003: 21, 32–33). Pravicový extremismus je pak podtypem politického extremismu. Podle Backese (2004: 456–458) se pravicový extremismus odlišuje od levicové varianty tím, že odmítá rovnost jako univerzální princip.

U pravicového extremismu tedy identifikujeme dva základní aspekty. Prvním je aspekt extremismu, tedy odmítání demokratického ústavního státu, jeho institucí a hodnot. Druhým aspektem, jenž konceptu dodává charakteristický aspekt pravicovosti, je odmítání principu rovnosti lidí (Carter 2005: 17).

Koncept politického extremismu je přes svou srozumitelnost v politologické komunitě podrobován poměrně silné kritice a někteří autoři si kladou otázku, zda se nejedná o přežitý koncept. Již tradiční argument vůči německému pojetí politického extremismu zní, že podo-

ba demokratických ústavních řádů může být v různých zemích velmi proměnlivá (Carter: 18–20). Rozpoznat, zda dané subjekty skutečně odmítají demokracii jako takovou, anebo pouze kritizují aktuální politický establishment, může být problematické.

V českém prostředí podrobili koncept politického extremismu teoretické kritice například Kupka a Walach, kteří došli k závěru, *„že problematičnost protiextremistické praxe vyvstává již z pochybného vymezení extremismu. To by mělo být zavrženo, nemá-li být politika nahrazena policií."* (Kupka, Walach 2015)

Kupka s Walachem (2015) kritizují zejména nejasné rozlišení mezi konceptem pravicového a levicového extremismu. Jak už bylo vysvětleno výše, rozdíl mezi pravicovým a levicovým extremismem je založen na přístupu k rovnosti. Z empirického pohledu je dle Kupky s Walachem (2015) obtížné nalézt případ levicového extremismu, kdy by došlo k absolutizaci rovnosti lidí na úkor individuální svobody. Dodávají, že i historické „komunistické" režimy byly vysoce nerovnostářské, a pokud se tedy jednalo o režim extremistický, muselo se jednat o extremismus pravicový, nikoli levicový (Kupka, Walach 2015).

Je poctivé zmínit, že Kupka s Walachem (2015) ve svém příspěvku nemají ambici myšlenku levicového extremismu s konečnou platností zavrhnout, ale spíše upozornit na nejasnost, na které se akademická debata ohledně teorie extremismu odehrává, a zejména pak upozornit na nevhodnost konceptu v policejní a legislativní praxi.

Abychom v předkládaném textu předešli případným nejasnostem způsobeným nejednotnou terminologií a vyhnuli se problematickým momentům v konceptu politického extremismu, přikláníme se k využívání pojmu „krajní pravice". Koncept krajní pravice se i přes své nedostatky jeví jako nejvhodnější, zejména vzhledem k tomu, že se jedná o ustálenou politologickou kategorii. Pod tuto kategorii můžeme zahrnout pravicové proudy od ultrakonzervativního nacionalismu přes pravicový populismus až k neofašismu a neonacismu (Smolík 2013: 387–388), aniž bychom nutně museli rozlišovat, zda se ještě jedná o radikální politický subjekt, nebo už je nutné hovořit o subjektu politicky extremistickém.

2.2 Základní atributy krajní pravice

Základní atributy krajní pravice

Jak podotýká Gatinarra a Pirro (2018) krajně pravicová scéna, hnutí a politické strany již nejsou homogenními aktéry, ale skládají se z lidí s odlišnými myšlenkovými systémy, motivacemi a cíly. V krajně pravicových hnutích pak můžeme nalézt extremisty společně s členy, kteří by definici extremismu nemohli nikdy naplnit a spíše by odpovídali definici konzervatismu.

Definice jsou v akademické debatě, zkoumání a analyzování velmi důležité. Definice specifikují význam jednotlivých konceptů. Správná definice jednak vymezuje, co do daného konceptu patří, zároveň ale také určuje, co je z daného konceptu vyloučeno. Kvalitní definice konceptu krajní pravice by tedy nejenže měla vymezit, co do tohoto konceptu patří, ale zároveň také to, co ho odlišuje od jevů, které do konceptu již nepatří. Podle Sartoriho bychom se měli snažit hledat minimální definici, která *„zahrnuje definiční vlastnosti (nebo charakteristické znaky) [konceptu] a vylučuje průvodní vlastnosti.“* (Sartori 1975: 34–35)

V této podkapitole si proto z výše uvedených důvodů představíme definiční znaky krajní pravice, tak jak byly identifikovány předními autory na výzkum krajní pravice. U různých autorů se můžeme setkat s jiným preferovaným označením pro tuto ideologii. To je dáno mimo jiné tím, že v současných sociálních vědách neexistuje všeobecně přijímaná definice konceptu krajní pravice. Na následujících řádcích se s výzvou konceptualizace krajní pravice pokusíme vypořádat.

Ignazi (2003: 33) ve své konceptualizaci rozlišuje mezi dvěma typy extrémní pravice. Prvním je extrémní pravice starého, tradičního neofašistického typu, u kterého je zřetelný velmi silný vztah k fašistickému odkazu a zároveň odmítání stávajícího politického systému. Základními definičními charakteristikami je podle autora antirovnostářství, antipluralismus a antiparlamentarismus (Ignazi 2003: 200). Druhým typem je nová extrémní pravice, postindustriálního typu. Pro tento typ je charakteristické zaujímání antisystémové pozice, odvolávání se na fašismus zde nicméně absentuje (Ignazi 2003: 33).

Carter (2005) přistoupila ke konceptualizaci krajní pravice odlišně. Ve své práci se nesnaží nalézt nejmenšího společného jmenovatele, na základě kterého by definovala krajní pravici, respektive extrémní pravi-

ci. Ve své práci naopak identifikovala tři klíčové oblasti. Na základě vztahu k těmto klíčovým oblastem vystavěla typologii extrémně pravicových subjektů. Třemi klíčovými oblastmi jsou: 1) důležitost, jež je přikládána tématu migrace, 2) povaha rasistických postojů subjektu a 3) postoj subjektu k demokracii, parlamentarismu a pluralismu. Carteřina (2005: 28–51) typologie zahrnuje následující typy extrémní pravice:

1. neonacistická
2. neofašistická
3. autoritářsky xenofobní
4. neoliberální xenofobní
5. neoliberální populistická

Podle Minkenberga je pravicový radikalismus *„snaha zvrátit či bojovat s modernizací skrze radikalizaci inkluzivních a exkluzivních kritérií náležení.“* (Minkenberg 2013: 11) Krajně pravicové myšlení je charakterizováno přehnaným důrazem či radikalizací představ o sociální homogenitě. Jinými slovy jde o politickou ideologii, jejíž podstatou je mýtus homogenního národa. Kritériem, na jehož základě jsou některé skupiny vyloučeny z této představy homogenního národa, může být etnicita, kultura, náboženství či gender (Minkenberg 2013: 11).

Pro Minkenbergovu (2013: 11) konceptualizaci je důležitý také vztah krajně pravicových subjektů k historickým ideologiím a režimům, jako je fašismus a nacismus (zda se od nich subjekty distancují, nebo se k nim naopak hlásí) a schvalování či využívání násilí jako prostředku k dosažení politických cílů. Na základě výše popsaných kritérií autor navrhuje následující typologii radikální pravice:

1) autokraticko-fašistická pravice, pro kterou je typický rasismus či etnocentrismus a inspirace pravicovými diktaturami z meziválečného období
2) rasistická či etnocentrická, nikoliv však fašistická pravice, která často uplatňuje argument etnopluralismu pro ospravedlnění neslučitelnosti jednotlivých kultur a etnik
3) populisticko-autoritářská pravice, pro kterou je typický charismatický vůdce a autoritářská struktura. Lze zde identifikovat prvky nacionalistické či xenofobní ideologie
4) nábožensko-fundamentalistická pravice, která kombinuje náboženskou rigiditu s nacionalismem nebo xenofobií. Vý-

> sledkem je obrana náboženstvím zarámované koncepce národní „čistoty“ (Minkenberg 2013: 12–13).

Podle Minkenberga (2013: 13) je pro všechny čtyři podtypy radikální pravice společné odmítání odlišnosti a pluralismu ve prospěch národní homogenity a využívání antiestablishmentových (populistických) politických stylů a strategií. I v případě této definice krajní pravice je jejím jádrem představa homogenního národa a radikální vymezení mezi skupinami „my“ a „oni“.

Nizozemský politolog Cas Mudde (2000) ve svém díle *The ideology of the extreme right* nastínil koncept extrémní pravice *(extreme right)*, která je tvořena klíčovými atributy nacionalismu, xenofobie, šovinismu blahobytu a zákonu a pořádku. Tyto koncepty jsou základem pro Muddeho tzv. maximální definici extrémní pravice. Mudde později vlastní konceptualizaci na základě dalšího výzkumu přehodnotil a navrhl tzv. definici minimální, jejíž základem jsou koncepty nativismu, autoritarismu a populismu (Mudde 2007).

Mudde (2007: 23) popisuje populismus jako “thin-centred” ideologii. Populismus může být kombinován s dalšími ideologiemi, například se socialismem či nacionalismem. Populismus tedy sám o sobě není kompletní ideologií a nejčastěji bývá kombinován s dalšími politickými myšlenkovými směry. V politickém prostředí se tak běžně setkává jak s pravicovým, tak levicovým populismem.

Základní myšlenkou populismu je, že společnost může být rozdělena do dvou homogenních skupin, které jsou vůči sobě v antagonistickém vztahu. Těmito skupinami jsou “ryzí lid” (“the pure people”) a “zkorumpované elity” (Mudde 2007). Politika by pak měla být vyjádřením obecné vůle (Mudde 2004: 543).

Podle Pauwelse (2010: 100) se Muddeho (2007) pojetí v současné debatě o populismu ukazuje jako nejvhodnější. Z Muddeho definice populismu vyvozuje Pauwels (2010: 99) následující kvintesenciální atributy:

a. populisté považují lid za homogenní a ryzí entitu
b. populisté považují elity za homogenní a zkorumpovanou entitu
c. populisté považují lid a elity za dvě antagonistické skupiny
d. populisté upřednostňují opatření, která navrací moc lidu (například skrze nástroje přímé demokracie)

Antagonismus mezi oběma skupinami je určován tím, že zájmy elit se vzájemně vylučují se zájmy národa, jenž je tvořen ryzím, autentickým lidem. Elity jsou globalistické a jsou ekonomicky a sociálně liberální. Již nejsou součástí národa, ale jsou tzv. světovými občany či popřípadě evropskými občany. K myšlence organického a zakořeněného národa zaujímají odmítavý postoj (Mudde 2007).

Higham nabízí výstižnou definici nativistického přístupu k nacionalismu v americkém kontextu: *„Nativismus by proto měl být definován jako intenzivní opozice vůči vnitřní menšině na základě jejích zahraničních (tj. neamerických) vztahů. Specifické nativistické antagonismy se mohou velmi lišit, a také se liší, v reakci na měnící se charakter menšin a na v čase se měnící podmínky; ale skrze každé nepřátelství vede spojující, energizující síla moderního nacionalismu. Čerpajíc z mnohem širších kulturních antipatií a etnocentrických úsudků se nativismus přeměňuje v horlivost, aby zničil nepřátele typického amerického způsobu života.“* (Higham 1955, cit. dle Mudde 2007: 18)

Nativismus se ve svém pojetí národa překrývá s populismem ve svém důrazu na "ryzí/čistý lid". Nativismus pak kritizuje zkorumpované elity u moci a zároveň se vymezuje vůči outsiderům (neasimilované menšiny, imigranti, kriminálníci apod.), kteří jsou nepřátelští vůči národní kultuře. Tito outsideři jsou přiváděni zkorumpovanými elitami pod záminkou zlepšování ekonomiky (nativisté to interpretují jako záměrné snižování mezd skrze navyšování pracovní poptávky), nebo liberální levicí, která podporuje multikulturalismus (nativisté toto vnímají jako metodu, jak ničit pocit národního společenství a autochtonní populace).

Nativisté sami sebe vnímají jako ochránce národních tradic, často také jako ochránce evropské civilizace. Nepřicházejí s nějakou novou radikální představou o budoucnosti, jako tomu bylo v případě extremistických nacionalistů před začátkem druhé světové války (Payne 1995). Mudde definuje nativismus jako "ideologii, která tvrdí, že státy by měly být obývány výhradně členy původní skupiny („národem“) a že nestandardní prvky (osoby a myšlenky) zásadně ohrožují homogenní národní stát." (Mudde 2007: 19).

Slučovat nativismus automaticky s rasismem by nebylo intelektuálně poctivé. Totiž, ne každý, kdo je nativistou, je i rasistou. Spíše se jedná o exkluzivní přístup, který má za cíl ochránit relativní homogenitu národa, tak jak ho definují oni sami. Protekcionismus se v případě nativismu týká kulturní, popřípadě ekonomické oblasti a není automa-

ticky determinován rasovými či jinými biologickými rozdíly. Nativistické postoje tak mohou zaujímat například někteří Baskové vůči Španělům, irští katolíci vůči anglickým protestantům, frankofonní Quebečané vůči anglicky mluvícím Kanaďanům apod.

Autoritarismus je v Muddeově definici populistické radikální pravice pravděpodobně nejméně specifikovaným definičním znakem. Autoritářství je poměrně širokým pojmem, jelikož s nějakou mírou autoritářství se můžeme setkat prakticky u většiny politických stran a sociálních hnutí.

Podle Mazzoleniho (2008: 206) jsou pro autoritářství zásadní dva aspekty. Prvním je silný důraz na vůdce a absence dalších výrazných členů, již by mohli vůdce nahradit. Druhým aspektem je tendence k přísnosti v otázkách týkajících se trestné činnosti a trestů. Existuje zde tendence silně se zastávat "práva a pořádku", aniž by přitom musely být nutně dodržovány zavedené standardy lidských práv.

2.3 Nacionalismus

Nacionalismus je politická doktrína, kterou je poměrně obtížné jednoznačně vymezit, a to především kvůli proměnlivosti jeho programu. Nacionalismus procházel značným vývojem a v historii můžeme nalézt příklady, kdy se doktrína nacionalismu úspěšně kombinovala nejen s liberalismem, konzervatismem a socialismem, ale k propojení nacionalistické doktríny došlo i s idejemi marxismu či náboženstvím (Prtina 2005: 28,36).

Podle Ernsta Gellnera, jednoho z klasiků zkoumajících otázku národa, je nacionalismus "politický princip, který tvrdí, že politická a národní jednotka musí být shodné." (Gellner 1993: 12) Podle Kohna je nacionalismus „politické přesvědčení, které představuje základ soudržnosti moderních společností a legitimizuje jejich nárok na autoritu" (Kohn 2003: 87). Kedourie tvrdí, že nacionalismus dělí lidstvo na národy. Národy rozeznáme podle jistých charakteristik, které je možné vysledovat, a jediným legitimním typem vlády je vlastní národní vláda (Kedourie 2003: 100).

2.3.1 Západní a východní intepretace pojmu národ

Fundamentální myšlenkou, kolem které je doktrína nacionalismu vystavěna, je pojetí národa. Podobně jako je tomu u nacionalismu, ani v případě pojmu národ neexistuje jedna univerzální interpretace, co národ vlastně je. Pokud bychom chtěli pojem národ rozklíčovat, musíme začít s dvěma základními pohledy na pojem národ. Tyto dva pohledy se také někdy označují jako "západní" a "východní".

„Jako ideologická doktrína staví nacionalismus hodnoty a zájmy kulturně partikulární skupiny nad všechny ostatní a chce jejich nadřazenost stvrdit a garantovat ustavením jejich vlastního státu. Toto partikularistické jádro se ovšem neobejde bez univerzalistických principů – uskutečněný národ je samosprávným lidem rovných občanů jakožto příslušníků lidského druhu a právo na národní sebeurčení je právem všech národů, z nichž se lidstvo skládá." (Breuilly, cit. dle Barša, Strmiska 1999: 25) Autoři pokračují: „Oscilace mezi partikularismem a universalismem charakterizuje historii i národní ideologii všech moderních států. Podle převahy jednoho či druhého aspektu se pak často uvádějí USA, Francie a Velká Británie jako státy univerzalisticky zakotvených národů a Německo jako typický příklad etnické a kulturní legitimace státní moci" (Barša, Strmiska 1999: 25).

Na základě těchto charakteristik se "západní" koncept nacionalismu také označuje jako "francouzský" a "východní" nacionalismus jako "německý". Ve francouzském případě je pro národní příslušnost důležitá politická stránka národní příslušnosti. V německém prostředí je politická stránka naopak upozaděna ve prospěch etnokulturního rozměru příslušnosti k národu (Barša, Strmiska 1999: 27). Jak ovšem Barša podotýká, nejedná se o absolutní, ale o poměrné veličiny. Všechny národy jsou podle Baršy kulturními a zároveň politickými. Důležité pouze je, která složka v jednotlivých národech převažuje (Barša, Strmiska 1999: 33).

Podobně jako je tomu v případě národa, "západní" a "východní" pojetí pozorujeme i v případě nacionalismu. Podle Kohna „otevřený" nacionalismus „představuje modernější formu: je nakloněn vzájemným vztahům mezi národy a jeho základem je zpravidla územní uspořádání a státně organizovaná společnost ustavující národ jako společenství spoluobčanů bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. ‚Uzavřený' nacionalismus zdůrazňuje autochtonní charakter národa, společný pů-

vod (rasu, pokrevnost) a zakořeněnost v půdě zděděné po předcích“ (Kohn 2003: 91–92).

Podobně jako podotýká Barša, že národy nelze rozdělit čistě na politické (západní) a kulturní (východní), stejně tak i Kohn zdůrazňuje, že ani u nacionalismu nenajdeme čistě “otevřený” či čistě “uzavřený” nacionalismus (Kohn 2003: 91). Jinými slovy, nacionalismy nabývají různou míru otevřenosti. Pro lepší pochopení rozdílů mezi “východním” a “západním” nacionalismem uvádíme charakterizační atributy obou konceptů, tak jak je navrhnul Anthony D. Smith.

Smith (1991: 8–15, cit. dle Prtina 2005: 29) “západní” tradici nacionalismu přisuzuje následující atributy:

1) Historické území. Území a lid podle Smithe musí být spojeny v jedno, neboť k sobě neoddělitelně patří. Historické území se nevztahuje na jakékoliv teritorium, ale pouze na tu část, která vyvolává určité emoce a pocit příslušnosti k němu.
2) Právně-politické společenství. Smith má pod tímto bodem na mysli společné instituce, vyjadřující společné politické postoje a ztělesňující de facto stát.
3) Právně-politická rovnost příslušníků. Souběžně s významem právně-politického společenství musí postupovat i rovnoprávnost jeho příslušníků. Tato rovnoprávnost zahrnuje rovnocenná občanská, zákonná práva, politická práva a povinnosti a ekonomicko-sociální práva, která jsou shrnuta v obecném zákoníku, jenž je nadřazen všem ostatním místním zákonům.
4) Společná občanská kultura a občanská ideologie. Neméně důležité je vytvořit společné postoje a kulturu, které u obyvatel budou vytvářet pocit příslušnosti ke státu. K tomuto úkolu vytváření a zachování kultury a tradic jsou pověřeny vzdělávací instituce a masová média.

Východní tradici nacionalismu jsou přidělené následující atributy (Smith 1991: 11–13, cit. dle Prtina 2005: 30):

1) Rodový původ. Víc než pocit sounáležitosti k území, jak je tomu u západního modelu, je zdůrazněn pocit příslušnosti

ke stejnému etniku. Národ je chápán jako fiktivní „super rodina“.

2) Lid jako objekt nacionalistických aspirací. Dokonce i v období, kdy lid/národ není politicky mobilizován, představuje lid/národ objekt politických aspirací nebo „poslední odvolací soud“.

3) Tradiční kultura a rodný jazyk jako základ národního vědomí. Podobně jako u západního nacionalismu tvoří tyto atributy důležitý prvek při utváření národního vědomí.

Ani západní a východní pojetí národa, ani západní a východní pojetí nacionalismu bychom neměli chápat jako dva absolutní koncepty. V praxi proto nenajdeme státy ani národy, které by naplňovaly atributy západního nacionalismu, a současně bychom u nich nenašli tributy nacionalismu východního. Jak totiž podotýká Smith, existují atributy, které jsou vlastní jak pro pohled západní, tak pro pohled východní. Spojujícími atributy jsou (Smith 1991:14, cit. dle Prtina 2005: 30):

1) Historické území neboli vlast (homeland);
2) Společné mýty a historické vzpomínky;
3) Společná masová veřejná kultura;
4) Společná zákonná práva a povinnosti pro všechny příslušníky;
5) Společné hospodářství a územní mobilita pro všechny příslušníky.

Nejdůležitějším rozdílem mezi západním a východním modelem nacionalismu je ve vztahu ke státu a společnosti jako celku. V případě západního občanského modelu je pojem “národ” chápán v teritoriálním a stavovském smysl a etnicita není pro sebeidentifikaci národa nejdůležitějším prvkem (Barša, Strmiska 1999: 25). Národ je tak tvořen příslušníky bez ohledu na rasu, barvu kůže, víru, jazyk, či dokonce národnost. Západní model nacionalismu je tedy otevřený a do značné míry umožňuje jednotlivcům formovat vlastní národní identitu, respektive jim nechává možnost svobodného výběru příslušnosti k národu a společnosti.

U východního pojetí nacionalismu tuto možnost svobodného výběru nenajdeme. Můžeme říci, že podle tohoto pojetí je příslušnost k národu daná od narození a nedá se měnit v závislosti na vůli jednice. Podle Kohna (1994: 165) je podstatou východního nacionalismu přesvědčení, že národ je osudové společenství, které je založeno na tradičních

pokrevních vazbách. Etnický původ je ve východním pojetí národa zásadní.

2.3.2 Nacionalismus a národ

Konstrukce skupinové identity na základě in/out logiky je jen první krok, jak definovat nacionalismus. Stejný způsob konstrukce skupinové identity využívají i další politické ideologie a doktríny, ne jen nacionalismus. Druhým zásadním krokem v definování nacionalismu proto je podívat se, jakým způsobem dochází k definování skupin in a out (*Day, Thompson 2004: 102–103*).

1) Národ je konstruován jako omezený = nacionalismus je především reprezentace světa složeného z odlišných národů (Anderson 2006)

V rámci nacionalismu je lid chápán jako homogenní skupina, která se odlišuje a dokonce vymezuje proti ostatním národům a entitám, které se nacházejí vně jeho hranic. Můžeme ho tudíž chápat pomocí horizontální osy in/out. Jinými slovy, pro konstrukci národa je velmi důležité rozlišení mezi jedním národem a ostatními národy, respektive mezi členy jednoho národa a jeho nečleny. Odkazují-li se nacionalisté ve svých diskurzech na lid či lidi, zpravidla se tím zamýšlí jen další označení pro skupinu na národní úrovni. Ve více exkluzivních variantách nacionalismu se tento antagonismus vztahuje i na nečleny národa, kteří se již nacházejí uvnitř hranic (Breeze 2018). Typicky se jedná o menšiny, které jsou vylučovány z pojetí národa, imigranty, uprchlíky apod.

Nacionalismus může nabývat různé míry otevřenosti. Některé nacionalismy mohou být více exkluzivní, jiné naopak více inkluzivní. „Exkluzivní nacionalismus“ je forma nacionalismu, která, obvykle prostřednictvím etnických či kulturních kritérií, velmi úzce definuje, kdo může být členem národa (Antonsich, Mavroudi, Mihelj 2017). Nicméně i u sebevíce otevřeného/inkluzivního nacionalismu rozlišení mezi členy a nečleny tohoto národa zůstává, protože bez nečlenů národa nebo dalších národů by nemohla existovat žádná národní identita (De Cleen, Stavrakakis 2017: 309). Národ může existovat jen na základě vymezení se vůči ostatním národům.

Je důležité upozornit na fakt, že to, že nacionalismus využívá pro definování národa horizontální dimenzi, nutně neznamená, že jsou všechny národy považovány za rovnocenné. Horizontální dimenze, jež odlišuje národ od ostatních národů, může a často bývá doprovázena uvažováním, jež hierarchizuje národy na základě národních, rasových či kulturních kvalit. Na základě toho může vznikat nadřazenost či podřízenost mezi národy. Vertikální dimenze nacionalismu však není nezbytnou podmínkou nacionalismu. Naopak, otázka příslušnosti k národu je primárně určována horizontální dimenzí in/out, která je v tomto smyslu nadřazená dimenzi vertikální (De Cleen, Stavrakakis 2017: 309).

2) národ je konstruován jako komunita, což znamená, že jednotliví členové cítí sounáležitost s ostatními příslušníky národa. Pro naší diskurzivní analýzu je zejména důležité, že v nacionalistickém diskurzu je národ konstruován jako organická komunita, ve které jsou všichni členové národa považováni za součást (De Cleen, Stavrakakis 2017: 309–310).
3) národ je konstruován jako suverénní, což znamená, že má právo rozhodovat nezávisle, bez jakéhokoli zasahování (De Cleen, Stavrakakis 2017: 310).

Suverenita národa se typicky manifestuje v požadavku na vlastní nezávislý stát. Legitimita tohoto státu je odvozena od toho, že reprezentuje suverénní národ *(Jenkins, Sofos 1996)*. Dle Wodaka et al. (2009: 26) k odlišení in-group od out-group, stejně jako poskytnutí legitimity suverenity **národa nad teritoriem**, slouží sdílený jazyk, zvyky, hranicemi vytyčené území atd. Uzlovým bodem nacionalismu proto není stát, ale národ.

2.4 Populismus

Populismus je obvykle chápán tak, že je založen na myšlence jednotného a homogenního „lidu“, který ve své vlasti užívá zvláštních nároků (Mudde 2007, Wodak 2015) a je v protikladu k jedné či více skupinám, které jsou v populistickém diskurzu označovány jako „oni, ti druzí, ti jiní apod.“ (Wodak 2017).

Podle Muddeho (2007) můžeme u současných krajně pravicových stran v Evropě pozorovat důraz na lid jakožto hlavní součást budování identity a na jinakost ať už v podobě elit, či out-groups, jako jsou například migranti a nadnárodní orgány. Populistické diskurzy pracují s konkrétními sociálními skupinami. Elity jsou vykresleny jako zrádci a vykořisťovatelé lidu. Další skupiny ležící vně populistické představy o homogenním lidu mohou být sociální skupiny představující hrozbu pro blahobyt a bezpečnost lidu (typicky migranti, ale mohou to být i skupiny, které nepřicházejí zvenčí).

Povaha oné jinakosti, ale i vztah mezi „lidem“ (in-group) a „těmi ostatními“ (out-group) jsou aspekty, jež výrazně variují jak v rámci populistických stran, tak napříč zeměmi, ve kterých tyto strany působí (Breeze 2018). Na významné rozdíly mezi populistickými a nacionalistickými diskurzy ve své práci poukázali autoři De Cleen a Stavrakakis (2017), podle kterých by populismus měl být vnímán prostřednictvím vertikální (up/down) osy. V této vertikální logice je na lid pohlíženo jako na „oběť, která je ultačována elitou.“ (De Cleen, Stavrakakis 2017: 303)

2.5 Problematika rozlišení mezi nacionalismem a populismem:

Zejména vzestup krajně pravicových stran a hnutí v Evropě i jinde ve světě a vzestup antiimigračních stran vede ve veřejné debatě ke stále častějšímu slučování nacionalismu a populismu, aniž by došlo k podrobnější a intelektuálně poctivé analýze jednotlivých subjektů. Jsou skutečně všechny tyto strany nutně populistické?

V latinsko-americkém kontextu je nacionalismus často považován za integrální součást populismu a podobně je tomu i v evropském kontextu, kde byl až do výraznějšího nástupu levicově-populistické Syrizy a Podemos populismus dáván do souvislosti zejména s evropskými (xe-

nofobně a nativisticky) nacionálními politickými stranami, které se typicky vymezují proti imigraci (Brubaker 2020: 45). Někdy bývá naopak populismus charakterizován jako druh nacionalismu, přičemž typickým rysem populistického nacionalismu je slučování kategorií „národ“ a „lid“ (Stewart 1969: 183).

Pro populistický diskurz, podobně jako pro nacionalistický diskurz, je typické konstruovat jednu část politického společenství proti druhé. V případě populistického diskurzu je „lid“ (jedna část politického společenství) stavěn do opozice typicky vůči „elitám“ (druhá část politického společenství). V případě nacionalismu k tomuto vertikálnímu členění nedochází, a když ano, tak jen částečně.

Nedostatečné konceptuální rozlišování mezi nacionalismem a populismem je spojeno se slučováním pojmů „národ“ a „lid“, tedy dvou kategorií velmi důležitých pro konceptualizaci nacionalismu a populismu. Podle Lekase (2005: 52) lze slučování pojmů „národ“ a „lid“ nalézt již v Rousseaových spisech, kde je ovšem zcela zřejmý republikánský a demokratický kontext, anebo v Deklaraci práv člověka a občana, vzešlé z Velké francouzské revoluce.

Spojení „národa“ a „lidu“ v odlišném kontextu, tedy nikoli republikánském ani demokratickém, nýbrž v nacionalistickém, lze vysledovat v německém případě, který se stal jakýmsi prototypem „etnických“ forem nacionalismů. Ke spojení „národa“ a „lidu“ dochází nakonec v samotném německém jazyce v jednom společném termínu „*Volk“* pro oba pojmy. K nejvýraznějším případům, kdy docházelo ke spojení „národa“ a „lidu“, nicméně pravděpodobně docházelo mimo západní kontext, v projevech odporu vůči cizímu, koloniálnímu či jinému, útlaku a vykořisťování (Lekas 2005: 52).

Problém s termínem „lidu“ je ten, že podobně jako národ musí být v praxi nakonec vymezen na základě nějakých kritérií. Vzhledem k elasticitě pojmů „lid“ a „národ“, plynoucích z jejich nejednoznačné konceptualizace, není divu, že za více či méně současného vzniku nacionalismu a masové politiky došlo k těsnému propojení „národa“ a „lidu“ do koncepčně vágní, ale v praxi funkční politické jednotky (Lekas 2005: 52).

Navíc, v politologii a sociálních vědách obecně se se změnou náhledu nebo přístupu ke konceptualizaci jednotlivých fenoménů mohou zásadně proměnit výsledky, které z analýzy dostaneme. Různí autoři poté přicházejí s odlišnými výstupy ze svého zkoumání a vzniká debata, který z přístupů, respektive výstupů je vhodnější a lépe vysvětluje

zkoumanou realitu. Analýzy, vycházející z odlišných pozic, se mohou ve svých závěrech lišit relativně zásadním způsobem. Evropské politické strany a hnutí, které zastávají silnou protiimigrační pozici a v posledních letech zaznamenaly vzestup na politické scéně, by dle některých autorů mohly být charakterizovány jako populistická pravice nebo populistická radikální pravice (odpovídající chápání dle Mudde 2007). Velmi často debatovanými stranami jsou francouzská Národní fronta, respektive Národní sdružení pod vedením Jean-Marie Le Pen, nebo nizozemská Strana pro svobodu Geerta Wilderse, ale i další politické strany a hnutí. Autoři vycházející z minimální definice populismu by při analýze stejných politických subjektů došli k poměrně zásadnímu rozdílu, a sice, že strany, jako je francouzská Národní fronta či nizozemská Strana pro svobodu, je vhodnější charakterizovat jako nacionalistické, xenofobní, či dokonce elitistické, a až v druhé řadě – jestli vůbec – jako populistické (Stavrakakis et al. 2017: 421). To je poměrně velký rozdíl, zejména když se snažíme pochopit politiku a systém uvažování zmíněných stran. Stejným přístupem by se samozřejmě dalo uvažovat i o dalších politicích a politických subjektech (například politika amerického prezidenta Donalda Trumpa, polské strany Právo a spravedlnost, maďarského Fideszu apod.) a je pravděpodobné, že by analýza vycházející ze stejné minimální definice došla k podobným výstupům.

Pojem „lid“ je v populistických diskurzech široký a velmi vágní pojem, který pro různé populisty nabývá odlišného obsahu (Mudde 2004: 545, Canovan 1984: 313). Populistická představa homogenního „lidu“, o tom, kdo tento „lid“ představuje, kdo je do něho zahrnut a kdo naopak vyloučen, je založená na zjednodušujícím dogmatu, který opomíjí přirozenou fragmentaci každé společnosti (Laclau 2007: 3–20, cit. dle Pelinka 2013: 5). Konstruováním národních a rasových identit je vytvářena iluze přirozených hranic mezi kategorií „my “ a kategorií „oni“ a umožnit tím představu o homogenním „lidu“ (Pelinka 2013: 5–6). Podle Pelinky (2013: 6) je tento koncept „lidu“ antitezí k teorii „*cleavages*“ navrženou Lipsetem a Rokkanem. Tato teorie předpokládá existenci několika vnitrospolečenských linií konfliktů (*cleavages*), které jsou výsledkem ekonomických, sociálních, etnických či náboženských rozdílů a odlišných zájmů přirozeně se vyskytujících uvnitř každé společnosti. V realitě se totiž jakýkoliv lid skládá z různých identit a navzájem si odporujících zájmů, a proto je koncept „lid“, tak jak je chápán v rámci populismu, nepoužitelný pro jakoukoli analýzu současné politiky a společnosti (Pelinka 2013: 6).

Taggart (2004) vymezuje „lid“ pomocí tzv. „Heartlandu“. „Heartland“ je populisty zidealizovanou představou světa, která by měla být obývána „lidem“. Tato konstrukce světa je vytvářena pomocí předobrazu z minulosti bez všech „negativních“ jevů, a sice bez imigrace, globalizace, bez intervencí států a politiků, intelektuálů a byrokratů, již jsou agenty tohoto státu. Podle Hadize a Chrissogelose (2007: 405) je „heartland“ obýván „lidem“ a populismus je politická tendence, která se snaží oddělit „lid“ od zkorumpovaných „elit“. „Elity“ jsou obviňovány za sociální a ekonomické problémy, které ohrožují „lid“.

Nejednoznačnost pojmu „heartland“ umožňuje flexibilitu populismu, který se tak může propojovat s odlišnými ideologiemi. Nedostatek základních hodnot, a tedy i jakási vyprázdněnost, umožňuje populismu spojení s levicovými i pravicovými ideologiemi (Taggart 2004: 274–275).

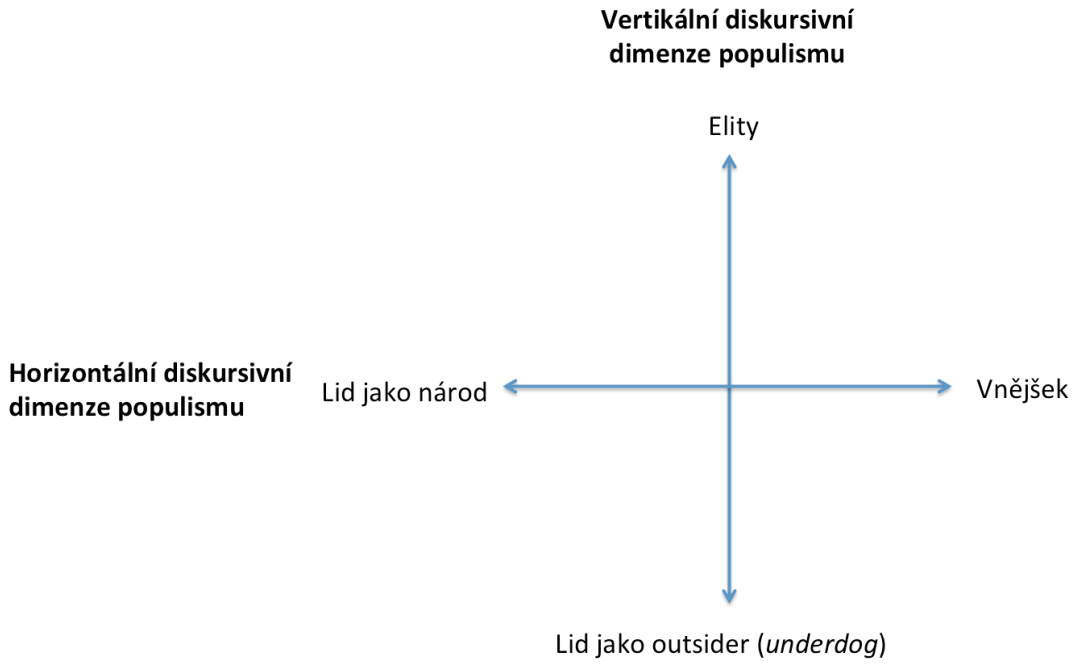
2.5.1 Pokusy o konceptuální odlišení nacionalismu a populismu

De Cleen a Stavrakakis argumentují, že zejména pro analytické účely je přínosné fenomény populismu a nacionalismu, které se mohou empiricky proplétat, konceptualizovat jako striktně oddělené koncepty (De Cleen, Stavrakakis 2017, De Cleen 2017, Stavrakakis et al. 2017). Při zkoumání politických subjektů, které využívají jak populistické, tak nacionalistické diskurzy totiž dochází k častému proplétání obou diskurzů a to komplikuje analytickou práci.

Podle De Cleena a Stavrakakise (2017: 305) je překrývání se nacionalismu a populismu dáno nahodilými artikulacemi mezi dvěma odlišnými diskurzy. Ve své práci se proto autoři snaží jasně konceptualizovat populismus a nacionalismus s cílem oba koncepty striktně odlišit. Vztah mezi koncepty zkoumají pomocí diskurzů. Jejich konceptuální pojetí by mělo přispět k vytvoření jasných nástrojů, jež bude možné využívat při analýze konkrétních politických subjektů. K rozlišení mezi populismem a nacionalismem jim napomáhá prostorové znázornění diskurzů. Autoři umišťují populistický diskurz na vertikální a nacionalistický diskurz na

horizontální osu. V prostorovém zobrazení chápou populismus a nacionalismus jako jednodimenzionální fenomény (viz. Obrázek 1).

Obrázek 1: Populismus a nacionalismus chápané jako analyticky nezávislé jednorozměrné fenomény v pojetí De Cleena a Stavrakakise (2017).

Z konstruktivistických pozic definují De Cleen a Stavrakakis (2017) nacionalismus jako: „diskurz strukturovaný kolem uzlového bodu ‚národ', uvažovaný jako omezené a suverénní společenství, které existuje napříč časem a váže se k určitému prostoru a které je konstruováno prostřednictvím in/out opozice mezi národem a jeho vnějšími skupinami." (De Cleen, Stavrakakis 2017: 309) Podobně i pro Sutherlanda (2005: 186) je národ uzlovým bodem, kolem kterého je strukturován nacionalistický diskurz. Výhodou tohoto náhledu na nacionalismus je, že dokáže obsáhnout nejrůznější formy nacionalismu. Definice zahrnuje banální nacionalismus, inkluzivní variantu nacionalismu, ale i pro krajní pravici typický exkluzivní nacionalismus.

Nacionalistický diskurz můžeme také chápat prostorově, pomocí horizontální dimenze (Dyrberg 2003, 2006). Na rozdíl od populismu se nacionalismus zakládá na myšlence národa jakožto *„limitované a suverénní komunitě, která existuje dlouhodobě a váže se k určitému prostoru."* (De Cleen 2017: 344) Jádrem konceptu nacionalismu, bez ohledu na jeho různé podoby, jsou sdílený prostor s jasně vymezenými hranicemi, sdílení kultury, jazyka a hodnot, stejně jako touha po politickém vyjádření a emocionální pocit sounáležitosti (Freeden 1998). Svět je tedy z pohledu nacionalismu poskládán z odlišných národů, které obývají určitá území.

Stavrakakis et al. (2017: 423) svůj přístup k populismu odvozují od minimální definice, kterou staví na dvou základních kritériích:

1) populistický diskurz je artikulován kolem uzlového bodu „lid" spíše než kolem uzlových bodů, jako je národ či třída, které nejsou pro populistický diskurz nejtypičtější
2) společnost je v populistickém diskurzu dělena do dvou protichůdných táborů: na jedné straně stojí „lid" (neprivilegovaný outsider) a na druhé straně stojí „elity" (současný establishment).

Populismus se v tomto chápání tedy odehrává striktně na vertikální ose, který je charakterizován opozičním vztahem mezi „utlačovaným lidem" a elitou. Nacionalismus se naopak odehrává na ose horizontální, jež reprezentuje opoziční vztah mezi prostorem „uvnitř" a „venku" (De Cleen, Stavrakakis 2017). Populismus jako analytická kategorie je ostře ohraničená. Populismus je striktně definován pouze ve vertikální dimenzi jako odvolávání se na opoziční vztah mezi utlačovaným lidem a elitami a který se neodvolává na „lid" jakožto vymezené politické či etnokulturní společenství.[1]

Müller (2016) rovněž zastává minimální definici populismu podobné pojetí De Cleena a Stavrakakise (2017). Populistický diskurz staví morálně ryzí lid proti zkorumpovaným nebo jinak morálně nekvalit-

[1] Pro populismus rovněž není typické odvolávání se na lid ve významu suverénní *demos*, jenž je charakteristický pro demokratický diskurz a u kterého nenalezneme horizontálně vertikální dělení (De Cleen, Stavrakakis 2017: 311).

ním elitám a ve své podstatě je antipluralistický, protože tvrdí, že pouze někteří lidé jsou opravdovou součástí „lidu" (Müller 2016: 19–21).

De Cleen a Stavrakakis (2017) se zaměřují na „lid" a „národ" jako „uzlové body" populististických, respektive nacionalistických diskurzů. Jak „lid", tak „národ" jsou nejednoznačné pojmy.

„Lid" má v populistickém diskurzu tři hlavní významy. Slovem „lid" může být populisty odkazováno na:

1) *běžné, obyčejné lidi (plebs),* kterým by mělo být přerozdělen respekt, uznání a zdroje
2) *suverénní lid (lid jako demos)*, kterému by měla být navrácena moc
3) *omezený a odlišný lid (lid jako morální, kulturní a politické společenství),* které by mělo být chráněno před různými hrozbami (Mény, Surel 2000: 185– 214, cit. dle Brubaker 2020: 49).

Překrývání diskurzů nacionalismu a populismu je částečně způsobeno nejednoznačností výrazu „lid", který v sobě v zahrnuje významy plebs, demos a politické společenství/národ.

Populismus i nacionalismus se ve svých diskurzech odvolávají na „lid", ovšem oba zcela odlišným způsobem. Zatímco se populismus odvolává na „lid" jako na outsidera na vertikální ose, nacionalismus chápe „lid" ve významu „národ", pro jehož definici je důležitá horizontální osa (De Cleen 2017; De Cleen, Stavrakakis 2017). S takto pojatou konceptualizací nacionalismu a populismu jsou dle Stavrakakis et al. (2017) evropské protiimigrační politické strany ve své podstatě hlavně nacionalistické a jako populistické je můžeme označit pouze s výhradami anebo vůbec.

De Cleen a Stavrakakis (2017) se snaží konceptualizovat populismus v jeho nejryzejší podstatě. Výhodou omezení populismu pouze na vertikální dimenzi je, že výrazně omezíme mnohoznačnost spojenou s kategorií „lidu", a tedy i populismu. Výsledkem je minimální definice populismu, která vystihuje jeho podstatu a zároveň ho striktně odděluje od nacionalismu. Největším přínosem této konceptualizace je jednoznačně zkonkretizování populistického konceptu, který lze lépe využít jako analytický nástroj.

Pokusy o striktnější vymezení populismu jsou jednoznačně žádoucí. Ve veřejné debatě, médiích a dokonce částečně i v akademické litera-

tuře se setkáváme s nadužíváním populismu. To je trend, který více než cokoli jiného povede k vyprazdňování pojmu. Pokud bude všechno bez patřičného zdůvodnění prohlašováno za populistické, pak označení populismus ztratí jakýkoli hlubší význam.

Slučování populismu s nacionalismem a zejména s formou „vyučujícího" nacionalismu bez jakékoli hlubší analýzy nepřináší žádnou hodnotu, nepomáhá nám k lepšímu pochopení ani analýze. Z „populismu" se stává nálepka, která má za cíl diskvalifikovat mluvčího ve veřejné debatě. Diskvalifikovány nejsou pouze určité podoby populismu či jeho prvky, ale populismus jako celek. Jednoznačnější konceptualizace populismu je proto žádoucí nejen z akademického pohledu, ale rovněž z pohledu veřejné debaty.

2.5.2 Kritika

Proti konceptualizaci nacionalismu a populismu, tak jak je představili De Cleen a Stavrakakis (2017), se částečně vymezil Brubaker (2020), podle kterého striktní konceptualizace populismu pouze ve vertikální dimenzi dostatečně nevystihuje podstatu populismu.

Rámec populistického diskurzu je lepší chápat jako dvoudimenzionální prostor, kde první dimenze reprezentuje ekonomickou, politickou a kulturní nerovnost a druhá dimenze reprezentuje rozdíly kulturní, hodnotové a rozdíly v přístupech k žití (Brubaker 2020: 55). Nerovnost je pak samozřejmě strukturována vertikálně kolem opozice mezi „lidem" a „elitami". Rozdílnost je strukturována podél osy horizontální.

De Cleen a Stavrakakis se snažili určit hranici mezi populismem a nacionalismem tak striktně tím, že vyjasní, jakým způsobem je nahlíženo na lid v populistickém diskurzu, aniž by si uvědomili, že je to právě nejasnost vymezení kategorie „lidu", s kterou populismus tak umně pracuje, která ho dělá tak efektivním a která je konstitutivním prvkem populismu (Brubaker 2020: 58). Brubaker argumentuje, že: *„striktní konceptuální odlišení nemůže zachytit produktivní nejednoznačnost populistických apelů k „lidu" odvolávajících se v jeden moment na plebs, suverénní demos i omezené společenství"*. (Brubaker 2020: 44)

Brubaker se proto vymezuje proti přespřílišné minimalizaci definice populismu, která by jej činila zcela nezávislým na nacionalismu. Dle Brubakera (2020: 45) by nacionalismus a populismus měly být kon-

struovány jako analyticky odlišné, nikoli však analyticky nezávislé. Jinými slovy jsou populismus a nacionalismus navzájem propletené fenomény, které ovšem nelze chápat tak, že by docházelo k jejich úplnému překrývání.

Populistický diskurz je dle Brubakera (2020) nejlepší chápat jako dvourozměrný prostor, který současně zachycuje jak vertikální nerovnosti, tak horizontální rozdílnosti. V populistickém diskurzu je „lid" stavěn do antagonistického postavení proti těm, kteří jsou vůči nim v nadřazeném postavení (vertikální osa), a zároveň silám a skupinám, jež se nacházejí vně kategorie „lidu" (horizontální osa). Dochází k pro populismus charakteristickému proplétání vertikální a horizontální dimenze a „elity" se proto nacházejí nejen nahoře, ale rovněž vně (Brubaker 2020: 46).

Hlavním Brubakerovým (2020: 57) argumentem, proč neomezovat definici populismu pouze na vertikální dimenzi a zcela opominout dimenzi horizontální, je, že konstruování „lidu" nacházejícího se v opozici vůči elitám (tedy ve vertikálním směru) a zároveň vůči těm, kteří se nacházejí vně „lidu" (tedy v horizontální dimenzi), je charakteristickým/ustanovujícím prvkem populismu, který nelze opominout (Brubaker 2020: 57).

Tabulka 1: Populismus jako dvourozměrný diskurzivní prostor (Brubaker 2020: 56)

<table>
<tr><td colspan="5">Vnitřní-vnější dimenze</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="2">Uvnitř státu</td><td colspan="2">Vně státu</td></tr>
<tr><td></td><td>Insideři</td><td>Vnitřní outsideři</td><td colspan="2">Externí outsideři</td></tr>
<tr><td rowspan="3">- Moc, bohatství, vzdělání, institucionálně posvěcená prestiž +</td><td>Lídři, kteří jsou viděni jako součást lidu, a proto legitimně hovoří v zájmu lidu</td><td>Elity</td><td>Globální kapitál, kosmopolitní kultura, vnější mocné státy nebo organizace</td><td rowspan="3">Vnější kulturní hrozby nezávislé na ose moc-bohatství-prestiž</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Lid jako plebs, demos a vymezené společenství</td><td>Ti na okrajích (definováno kulturou, životním stylem nebo genderovou/sexuální identitou, nikoli však bohatstvím, mocí atd.)</td><td></td></tr>
<tr><td>Ti vespod, prezentovaní také jako (etno-rasově, kulturně nebo morálně) odlišní</td><td>Potenciální migranti s nízkým statusem a uprchlíci, také prezentovaní jako etno-rasově nebo etno-kulturně odlišní</td></tr>
</table>

Brubaker (2020: 56) představuje (viz Tabulka 1) populismus jako dvourozměrný diskurzivní prostor, ve kterém kombinuje vertikální (down/up) a horizontální (in/out) dimenzi, přičemž horizontální dimenze má dvě podúrovně. Populisté vylučují skupiny vně politiky (polity) včetně globálního kapitálu, kosmopolitní kultury, mocných států či vnějších organizací a možných migrantů s nízkým statusem a uprchlíků, také prezentovaných jako etno-rasově a etno-kulturně odlišných, ale také vnější kulturní hrozby, které se nepojí s osou moc-bohatství-prestiž. Populisté ale také vylučují skupiny uvnitř politiky (polity). Jedná se o „elity", tedy ty, kteří se pohybují na okraji (ve smyslu kultury, životního stylu, genderové/sexuální identity, nikoli na základě moci, bohatství apod.), stejně jako ty, kteří se pohybují vespod, také prezentovaní jako odlišní (etno-rasově, kulturně nebo morálně) (Brubaker 2020: 56).

V tomto bodu se odlišuje od přístupu De Cleena a Stavrakakise (2017), kteří populismus konceptualizují striktně pouze pomocí vertikální dimenze. Brubaker (2020: 56) naopak vztah mezi horizontální a vertikální dimenzí, pomocí kterých De Cleen a Stavrakakis (2017) rozlišují mezi konceptem nacionalismu a populismu, zakomponovává do samotného konceptu populismu.

Brubaker (2020) argumentuje, že v populistickém diskurzu je „lid" v dvojí opozici, tedy v horizontální i vertikální zároveň, jednak proti „těm, kteří jsou navrchu" (a někdy také proti „těm, kteří jsou vespod"), a jednak proti cizincům či ohrožujícímu vnějšku. „Elity" jsou obecně konstruovány jako ekonomicky, politicky či kulturně odlišné, nebo dokonce stojící mimo „lid", a zároveň jsou vnímány jako ti, kdo jsou v povýšeném postavení vůči „lidu".

„Lid" je nejenom nejednoznačný pojem, který nabývá třech různých významů (plebs, demos a národ/společenství), ale zároveň i dvourozměrná kategorie, ve které je „lid" stavěn do opozice vůči „elitám" jak v horizontálním, tak vertikálním směru. „Elity" se proto nenacházejí v povýšeném postavení vůči „lidu", ale rovněž se nacházejí vně „lidu" (Brubaker 2020: 57). V tomto pojetí není nejednoznačnost a dvojrozměrnost pojmu „lid" nedostatkem konceptualizace, která musí být odstraněna. Naopak se jedná o dva znaky charakterizující podstatu populismu.

Podle Brubakera (2020: 58) je nejednoznačnost a dvourozměrnost zdrojem při vytváření politické identity a definování linií politického konfliktu. Nejednoznačnost a dvourozměrnost je to, co dělá populismus

silným a efektivním. Nejednoznačnost a dvourozměrnost nezakrývá podstatu populismu, protože by tím docházelo ke smíchávání populismu s nacionalismem. Nejednoznačnost a dvourozměrnost je klíčovou součástí populismu. Neměli bychom se ji proto z konceptualizace populismu snažit odstranit. Pokud je dvoudimenzionálnost klíčovou součástí analyzovaného objektu – jako je tomu u populismu v případě dimenze nerovnosti (vertikální osa) a dimenze rozdílnosti (horizontální osa) – pak by měl být tento fenomén teoretizován jako dvoudimenzionální a neměl by být rozdělen na dva separované jednodimenzionální fenomény (Brubaker 2020: 58).

V populistickém diskurzu je nerovnost (vertikální osa) vždy spojená i s rozdílností (horizontální osa). „Lid" tedy není konstruován pouze vertikálně ve smyslu „obyčejní" lidé stojící v opozici vůči bohatším „elitám" a chudším skupinám nacházejících se pod nimi, ale zároveň horizontálně, ve smyslu omezeného kulturního a morálního společenství. Horizontální vymezení lidu navíc neprobíhá pouze vůči těm, kdo se nacházejí mimo stát, ale rovněž vůči těm, kteří se nacházejí uvnitř státu, ale od „lidu" se odlišují hodnotami, zvyklostmi i způsobem života (elity a skupiny na nejnižší úrovni).

Podle Brubakera (2020: 57) ještě neznamená, že pokud je někdo z „lidu" vylučován na horizontální úrovni, že je automaticky vylučován z národa. Jinakost „elit" je dána odlišným stylem uvažování, mluvy či jednání. V populistickém diskurzu tedy elity nemusí být nutně vyčleňovány z národa. Populismus tedy vždy prezentuje elity jako odlišné od „lidu", ale ne nutně jako cizí v nacionalistickém smyslu. V populistické rétorice se nicméně může objevit konstrukce elit jako kosmopolitních skupin, které nejsou připoutány k žádnému národnímu společenství.

V Brubakerově (2017) konceptualizaci je populismus přítomen nejen ve vertikální, ale i horizontální dimenzi. Ve vertikální dimenzi je „lid" definovaný v opozici k ekonomickým, politickým a kulturním elitám. „Lid" je prezentovaný jako mravný (ne nezbytně morálně čistý/ryzí), ekonomicky strádající, tvrdě pracující, orientovaný na rodinu, obdarovaný zdravým rozumem, zatímco „elita" žije v jiném světě, hraje podle jiných pravidel, nemá ekonomické těžkosti, je prospěchářská nebo přímo zkorumpovaná, bez kontaktu se starostmi a problémy obyčejných lidí a povyšující se nad jejich hodnoty, zvyklosti a způsob života (Brubaker 2017: 54).

Někteří autoři argumentují, že „lid“ není v populistickém diskurzu definovaný pouze ve vertikálním vztahu vůči těm, kteří se nachází na vrcholu, ale rovněž vůči těm, kteří se nacházejí vespod (*Müller 2016:23*). Ti, kteří se nacházejí vespod (na vertikální škále pod kategorií „lid“), bývají prezentováni jako paraziti, příživníci, narkomani či devianti, jako nebezpeční, nehodní úcty a výhod, a tedy nepatřící mezi slušný, úctyhodný, „normální“ a tvrdě pracující „lid“. Navíc, „elity“ bývají někdy obviňovány z přílišné shovívavosti vůči skupinám nacházejících se zcela vespod a na okraji.

Brubaker (2020: 54) argumentuje, že „lid“ je v populistickém diskurzu konstruován rovněž horizontálně, a sice jako omezené společenství. Základní kontrast je zde mezi „lidem“ a jeho okolím, tím, kdo do „lidu“ nepatří, tedy vztah mezi vnitřkem a vnějškem (*inside-outside*). Tento kontrast nesmí zahrnovat nativismus, xenofobní nacionalismus ani žádný odkaz na kulturní národnost ani etnicitu. V takovém případě už by šlo spíše o nacionalismus. Pokud je v populistickém diskurzu přítomný odkaz na kulturu, nejedná se o kulturu ve smyslu etnika či národa. Kategorie „lidu“ je chápaná spíše ve smyslu „morálního společenství“ (Wuthnow 2018).

Příklad elit, které ohrožují „lid“ zvenčí a zapadají do populistického diskurzu, mohou být například nadnárodní organizace, jako je Evropská unie (EU) či Mezinárodní měnový fond (MFF), nebo vnější síly, jako je globalizace či imperialismus.

Podle Brubakera (2020: 54–55) je provázanost vertikální opozice vůči těm, kdo jsou nahoře, a popřípadě těm, kdo jsou dole s horizontálně směřovanou opozicí definičním znakem populismu. Jinými slovy, provázanost horizontální a vertikální dimenze není v případě populismu pouze častým jevem, ale tím, co definuje samotnou podstatu populismu. Ekonomické, politické a kulturní elity jsou prezentovány nejen jako venku, ale zároveň i nahoře. Od obyčejných lidí tvořících „lid“ se neliší pouze v socioekonomickém statusu, ale také kulturou, hodnotami a způsobem života. Elity jsou neukotvené a kosmopolitní, nepřipoutaní k „lidu“.

V případě pravicového populismu častěji dochází ke zdůrazňování kulturní odlišnosti „elit“ (hodnoty, způsob života), tedy něčeho, co (Taggart 2000) nazývá „heartland“. Jak je to ale v případě menšin (Romové v Evropě, některé skupiny imigrantů v západní Evropě či afroameričané v USA atd.), jejichž pozice ve spodní části vertikální osy je zdůvodňována jejich „rozdílností“? Můžeme zde hovořit o populismu?

Podle Brubakera (2020: 55) na kulturalizaci nerovnosti není nic specificky populistického. O populismu v takovémto případě mluvíme až v momentě, kdy jsou elity obviněny z toho, že nějakým způsobem privilegují a prioritizují ty, kteří jsou vespod a venku, zatímco zanedbávají problémy a potíže „obyčejných lidí".

2.5.3 Shrnutí a konceptualizace

De Cleen a Stavrakakis při zkoumání vazeb mezi populismem a nacionalismem doporučují zaměřit se na následující otázky: „Slouží národní stát pouze jako kontext pro populistickou politiku, nebo hrají nacionalistické požadavky strukturující roli? Jsme svědky banální reprodukce národa skrze populistickou politiku, která operuje na úrovni národního státu, ale kde definice lidu jakožto outsidera nemá nic společného s nacionalismem? Nebo populistická politika také formuluje (exkluzivní) požadavky na identitu, zájmy nebo svrchovanost národa a jeho rozdílnost od/vůči jiným národům?" (De Cleen, Stavrakakis 2007: 313)

Nezkoumat populismus jako ideologii, ale zkoumat způsob, jakým populisté za pomocí diskurzů konstruují „lid" a způsob, jakým tvrdí, že reprezentují „lid", umožňuje důkladně zkoumat strategie populismu (Stavrakakis, Katsambekis 2014). Když přemýšlíme o populismu a analyzujeme politiky a politické subjekty, není podstatné, co je obsahem jejich politiky, ale jakou má jejich politika formu. Podle Laclaua (2005b: 33) je u populistů podstatné, jak formulují obsah své politiky, ať už je tímto obsahem cokoli.

De Cleen a Stavrakakis (2017: 310) považují populismus za druh politiky a navrhují následující definici populismu: *„Populismus je dichotomický diskurz, ve kterém je ‚lid' postaven vůči ‚elitám' do vertikálně uspořádaného antagonismu, ve kterém je ‚lid' diskursivně konstruován jako velká bezmocná skupina, která je v opozici vůči ‚elitě', jež je koncipována jako malá a nelegitimně mocná skupina. Populistická politika tvrdí, že reprezentuje ‚lid' proti ‚elitě' mařící legitimní požadavky ‚lidu' a prezentuje tyto požadavky jako projev vůle ‚lidu'."* (De Cleen, Stavrakakis 2017: 310).

Stavění „lidu" do anatagonistického vztahu vůči „elitám" je obzvláště důležitým momentem této definice. Podstatou této definice populis-

mu je negativní vztah mezi „lidem“ a „elitami“ a nárokování populismu reprezentovat „lid“. Tento vztah je konstruován prostřednictvím diskurzů.

Pokud si populismus, stejně jako jsme si představili nacionalismus, představíme prostorově, pak je populismus strukturován kolem vertikální, down/up osy. Tato osa odkazuje na moc, status a hierarchické sociokulturní a/nebo socioekonomické postavení (Laclau 1977, Ostiguy 2009). Vertikální struktura je klíčový element, jenž odlišuje populismus od dalších diskurzů, v jejichž centru je „lid“.

V populistické rétorice se typicky setkáváme s nálepkováním, tzv. labeling. „Lid“ je konstruován jako outsider a často mu jsou dávány přívlastky jako obyčejný či normální. Populistická rétorika zároveň odmítá elity, odmítá současný establishment, protože nereprezentuje „lid“ a ohrožuje jeho zájmy. Pro elity je často používán výraz establishment či vládnoucí třída apod.

Výhoda navrhované definice populismu je, že umožňuje zachytit širokou škálu variací populismů (bez ohledu na geografii či pozici v politickém spektru). To je důležité zejména proto, že kritéria toho, kdo naplňuje definici „lid“ a kdo je považován za součást „elit“, stejně jako důvody, kvůli kterým jsou „elity“ považovány za nelegitimní, se liší v závislosti na typu populismu (Jansen 2011: 82), ať už se jedná o populismus levicový, (krajně) pravicový, demokratický, nacionalistický, konzervativní atd.

Následující tabulka shrnuje rozdíl mezi populismem a nacionalismem. V prvním sloupci vidíme klíčové charakteristiky obou konceptů a v následných dvou sloupcích vidíme příslušné diskurzy (vše z pohledu diskurzivní teorie).

Tabulka 2: Diskurzivně teoretická konceptualizace nacionalismu a populismu (De Cleen, Stavrakakis 2017: 312; dílčí úpravy autor)

Formální kritérium	**Nacionalismus**	**Populismus**
Uzlový bod; prohlašování o reprezentaci	Národ a/nebo lid ve smyslu národa	Lid jakožto oběť
In-group	Občan „národa“	Člen „lidu“
Out-group, ustanovená pro vytváření identity	Nečleni a/nebo ostatní národy	Elity/ establishment
Orientace vztahu mezi uzlovým bodem a „okolím“	Horizontální: in/out (členství, identita – souvisí se sdíleným územím a časem)	Vertikální: down/up (hierarchie, moc, rozpoznání, začlenění, socioekonomická a sociokulturní pozice

Paradigma nacionalismu je postavené na logice venku/uvnitř (in/out) se silnou snahou bránit vnitřní prostor (Lakoff, Johnson 1980). Nacionalismus má dvě hlavní podoby: jednu, která se zaměřuje na suverenitu a soustředí se na ohrožení (národní či regionální) nezávislosti (vnitřní) skupiny (De Cleen a Stavrakakis 2017: 313), a druhou podobu, která se zaměřuje na vetřelce ve vnitřním prostoru (De Cleen 2017). Na druhou stranu, v populismu je rozdělení mezi „lidem“ a těmi ostatními chápáno na vertikální ose, kde se homogenní lid nachází ve spodní části. Populismus pracuje s metaforou sociální hierarchie a nespravedlivého útlaku, který může vyústit v požadavek svržení utlačovatele nebo narovnání sociální struktury (De Cleen, Stavrakakis 2017: 314).

Jak v případě populismu, tak v případě nacionalismu vidíme, že je zde jasně vymezená hranice mezi „lidem“, respektive „národem“ a „těmi ostatními“, kteří ohrožují prostor lidu/národa. Obě situace jsou ale konstruovány odlišným způsobem, a proto mohou vést k odlišným reakcím. V případě populismu se proto můžeme spíše setkávat s akcemi proti elitám, zatímco pro nacionalismus je typičtější spíše xenofobie a šovinismu (Breeze 2018).

Pro zkoumání populismu sledujeme následující projevy:

1. „lid" (a podobné koncepty jako „obyčejní lidé" atd.), jehož zájmy má populistická strana ambici reprezentovat
2. politické elity, vůči kterým je „lid" v opozici
3. lídr (krajně pravicového uskupení) a jeho vztah k lidu a elitám

Pro zkoumání nacionalismu sledujeme následující projevy:

1. konstruování "národa" (národ může být konstruován na příklad jako komunita homogenních členů, definovaných skrze etnické, či dokonce rasistické kategorie versus národ konstruovaný skrze institut legálního občanství)
2. konstruování „těch ostatních", tedy osob a skupin, které se nacházejí mimo národ (vymezování může probíhat buď v rovině můj národ versus ostatní národy, nebo v rovině příslušníci mého národu versus ti, kteří za příslušníky považováni nejsou)
3. konstruování suverenity (například vztah k mezinárodním institucím, jako je Evropská unie)

3 Metodologie

3.1 Výzkumný záměr a hlavní výzkumná otázka

Tato práce komparuje způsob, jakým ukrajinské krajně pravicové subjekty konstruují jejich představu národa/lidu a jeho vztahu ke kategorii „ti ostatní“. Ke zkoumání přistupujeme s logikou horizontální in/out a vertikální up/down dimenze.

Tato práce vychází ze základní teze, že lid není neměnná konstanta, ale vždy se jedná o konstrukt (Laclau 2005: 48). Na začátku analytické části práce zkoumáme, jakým způsobem je „lid“ konstruován v online komunikaci vybraných krajně pravicových subjektů. Soustředíme se na rozdíly mezi jednotlivými subjekty. Naše zjištění nakonec propojujeme s koncepty nacionalismu a populismu.

Souhlasíme s přístupem De Cleena a Stavrakakise (2017: 309), podle kterých je vhodné o nacionalistickém diskurzu uvažovat jako o diskurzu, který je strukturován kolem vztahu in/out, kde kategorii in tvoří členové národa, zatímco kategorie out zahrnuje nečleny národa.

Hlavní výzkumná otázka:

Inklinují analyzované strany ve svých diskurzech spíše k populistické (vertikální) ose nebo nacionalistické (horizontální) ose?

3.2 Dataset

Předkládaná práce je koncipovaná jako kvalitativní výzkum. Čtenáři se snaží poskytnout kvalitativní vhled do vztahu mezi nacionalismem a populismem u reprezentantů ukrajinské krajně pravicové politické scény. Do vzorku jsou vybrány politické strany, jež jsou v akademické literatuře označovány jako krajně pravicové. Kritériem pro výběr jednotlivých subjektů nebyla pouze jejich politická relevance na ukrajinské politické scéně, ale rovněž dostatečná aktivita na webových stránkách a dostupnost dat.

Webové stránky jsme si vybrali z několika důvodů. Oba subjekty ve zkoumaném období provozovaly a dosud provozují své webové stránky, které jim slouží jako jeden z hlavních komunikačních kanálů. Webo-

vé stránky byly jako zdroj analyzovaných dat vybrány také z toho důvodu, že se ve všech třech případech jedná o velmi srovnatelné zdroje dat jak z pohledu obsahové, tak formální. U každého subjektu jsou analyzovány příspěvky ze záložky „novyny" (tedy zprávy či aktuality), které tvoří hlavní obsahovou část webových stránek. Jedná se o poměrně rozmanité typy příspěvků od úvah jednotlivých čelních představitelů politických stran přes videa dokumentující aktivity stran až po krátké prohlášení či odkazy na účinkování jednotlivých členů v médiích. Obě webové stránky jsou na srovnatelné profesionální úrovni. Do výběru vzorku jsme také zahrnuli kritérium intenzity komunikační aktivity. Subjekty jsou na svých webových stránkách velmi aktivní a ve zkoumaném období publikovaly několik příspěvků denně. To zaručuje dostatečné množství dat pro analýzu. Srovnatelná podoba zdrojů dat (ať už povahou příspěvků, jejich počtem či kvalitou) umožňuje data vzájemně komparovat bez nutnosti korpus upravovat.

Původně jsme uvažovali o analýze facebookových stránek vybraných subjektů. S analýzou sociálních médií se ovšem pojí některé další slabiny, a sice že Facebook může některé příspěvky mazat nebo může limitovat zpětné vyhledávání publikovaných statusů, což by mohlo výrazně ovlivnit sběr dat a korpus by byl neúplný. U webových stránek je toto riziko mnohem menší, protože si subjekty své webové stránky spravují samy. Samozřejmě nemůžeme vyloučit, že byl některý z příspěvků z webových stránek odstraněn ještě předtím, než došlo ke sběru dat. Toto riziko je zde ovšem mnohem menší než v případě Facebooku, respektive sociálních sítí obecně.

Příspěvky z webových stránek byly sesbírány v omezeném období kolem parlamentních voleb 2019, konkrétně mezi 21. červnem až 31. červencem. Omezení období je odvozeno od data konání voleb, tak aby zahrnovalo vždy jeden měsíc před volbami a deset dní po volbách. Parlamentní volby pak proběhly 21. července 2019. K omezení období jsme se rozhodli z důvodu velkého množství dat. Předpokládáme, že během voleb strany komunikují témata, kterým přikládají velkou váhu, a zároveň pro ně typickým stylem, který má dle nich mobilizovat co největší množství příznivců.

Vedle příspěvků z webových stránek jsou do obsahové analýzy zahrnuty také programy stran. Předpokládáme, že politický program je dokumentem, který odráží myšlenkový *set-up* politických stran, a proto je vhodný pro výzkum diskurzů.

3.3 Zvolené metody

3.3.1 Obsahová analýza

Ve společenskovědních oborech existuje klasické rozdělení mezi kvantitativními a kvalitativními výzkumy. Pro účely naší studie se přikláníme spíše ke kvalitativnímu typu. Kvalitativní přístup nám úmožní lépe zkoumat detaily každého námi vybraného případu. Dále pomocí metod typickými pro kvalitativní typy výzkumu nám umožní se lépe soustředit na výzkumné otázky a také detaily a (procesy) jež nás v souvislosti s výzkumnými otázkami zajímají. Z důvodu, že analyzované jednotky naší analýzy variují spíše po stránce kvalitativní než kvantitativní, je oprávněné pochybovat o tom, že by nám výstupy kvantitativní analýzy umožnily zodpovědět naši hlavní výzkumnou otázku. Metodou zvolenou pro tuto práci je metoda obsahové analýzy.

Hájek definuje obsahovou analýzu následovně: „Obsahová analýza je výzkumná technika pro vytváření replikovatelných a validních úsudků z textů (nebo jiných smysluplných věcí) na kontexty vytváření jejich obsahů." (Hájek 2014: 61) Pro lepší pochopení definice doporučuje autor definice nahradit si termín kontexty slovem okolnosti. Termín okolnost je snáze uchopitelný a není zatížen diskuzemi o jeho významu (Hájek 2014: 61).

Fundamentální součástí obsahové analýzy je kódování. Přiřazované kódy mají dvě základní funkce. O faktické funkci hovoříme v případě, kdy je kódem označená nějaká skutečnost, která je případem něčeho obecnějšího. Tento kód poté reprezentuje určitý jev v textu. Tyto kódy lze dále třídit a shlukovat do kategorií. Pro analytické účely se se samotným textem dále nepracuje. Text je plně nahrazen kódy (Hájek 2014: 62–64).

V případě, že kód pouze odkazuje na určité místo v textu nebo jiném formátu, hovoříme o referenční funkci kódu. Tyto kódy text nezastupují, pouze odkazují na jevy, jež jsou v textu obsažené. V analytické části i nadále pracujeme s původním textem. Kódy pouze usnadňují analytickou práci a odkazují na ty části textu, které jsou relevantní vzhledem ke zkoumanému jevu. (Hájek 2014: 62–64).

Vzhledem k našemu výzkumnému záměru zkoumat způsoby, jakým se objevuje nacionalismus a populismus v diskurzech krajní pravice, v předkládané práci využíváme právě výše zmíněného referenčního kódování.

V analytické části pak pracujeme s původním textem, kerý nám slouží jako podpoření našich interpretací.

3.3.2 Komparativní analýza

Výsledky obsahové analýzy webových stránek a politických programů jednotlivých skupin budeme komparovat mezi sebou. Z výsledků bude zřejmé, jak jednotlivé strany konstruují uzlové body populismu, respektive nacionalismu, tedy jak konstruují pojem „lid“ a pojem „národ“.

Výsledky zkomparujeme mezi sebou a v následné diskuzi porovnáme naše výstupy s výstupy od dalších autorů, kteří podobným způsobem zkoumali vztah mezi populismem a nacionalismem u krajně pravicových politických subjektů.

3.4 Výběr případů

Přestože ukrajinské krajně pravicové strany mají relativně zanedbatelné volební úspěchy, tyto politické strany se v předchozích letech naučily využívat internet k oslovování nového publika, kompenzování omezeného prostoru, jenž se jim dostává v mainstreamových médiích, a také k vytvoření početnější komunity se silnějšími vazbami.

S ukrajinskou krajní pravicí se pojí násilné útoky. Za nepřátele a adresáty tohoto násilí nejsou pouze proruské síly, ale také ideoví odpůrci, nejčastěji v podobě levicových uskupení, lidskoprávních aktivistů, novinářů či představitelů nejrůznějších menšin. V roce 2018 proběhla na Ukrajině série útoků na romské osady, za kterými stály krajně pravicové skupiny. Vedle projevů agresivní rasové nenávisti vůči Romům se důležitým mobilizačním tématem stalo vystupování proti komunitě LGBT. Útoky na akce zabývající se genderovou rovností a právy LGBT komunity nebyly výjimečné.

Během roku 2018 byl na Ukrajině zaznamenán zvýšený výskyt násilných útoků na romskou populaci. Je jisté, v některých případech velmi pravděpodobné, že útočníci mají krajně pravicové zázemí a že útoky mají rasové a etnické pozadí. S útoky je spojována mimo jiné skupina C14, která je personálně propojená s politickou stranou Svoboda.

Postavení ukrajinské krajní pravice je velice ovlivňováno vnější ruskou agresí, která pro mladý ukrajinský stát představuje existenciální výzvu. V této situaci se nezávislost státu stává jednou z nejvyšších hodnot pro většinu obyvatelstva, které je ochotné bojovat za přežití

státu. Ve spojitosti s ruskou agresí se krajně pravicové skupiny staly významnou součástí vojenského i občanského dobrovolnického hnutí, což jim v očích veřejnosti vyneslo alespoň částečnou legitimizaci (Lichačev 2019).

Do studie jsme zahrnuli politické strany Svoboda a Radikální strana Oleha Ljaška. Tyto politické strany mají podobné ideové pozadí. V odborné literatuře jsou označovány jako krajně pravicové. Strany si částečně konkurují, protože cílí na podobné publikum. Obě politické strany byly aktivními aktéry během protestů zvaných Euromajdan stejně jako po nich a aktivně působit a ovlivňovat veřejné dění se snaží dosud.

3.4.1 Všeukrajinská unie – Svoboda (dále jen „Svoboda“)

Strana Svoboda vznikla po vzniku nezávislé Ukrajiny v roce 1991, původně pod názvem Sociální národní strana Ukrajiny. Již od svého vzniku se u strany objevovaly některé nacionalistické až neonacistické prvky. Na neonacismus odkazoval již samotný název strany ale i modifikovaný vlčí hák (wolfsangel), tedy jeden ze symbolů nacistické strany a jednotek SS, který strana používala jako svůj symbol.

V roce 2004 se strana rozhodla změnit strategii. Došlo k přejmenovaní strany na současný název „Svoboda“. Strana zmírnila svou rétoriku za účelem rozšířit svou popularitu a získat stoupence a oslovit nové sympatizanty i mimo region bývalé Haliče, kde má svou tradiční silnou základnu podporovatelů (Rudling 2013: 235– 237).

Politická strana Svoboda byla jednou z nejaktivnějších krajně pravicových organizací, které se účastnily protivládních protestů v letech 2013 a 2014, známých také jako Euromaidan. Společným cílem byla národní revoluce, která by svrhla proruskou vládu tehdejšího prezidenta Janukovyče. Z nepřeberného množství videozáznamů na sociálních sítích i dle reportů v médiích a ostatně i prezentace strany na jejích webových stránkách je patrné, že stoupenci strany Svoboda patří mezi aktivní a relativně početné účastníky protestních akcí. Stranické vlajky bylo možné vidět jak během protestů Euromaidan, tak na celé řadě pochodů a protestů, které následovaly. Jinými slovy, Svoboda je dodnes viditelným aktérem v ukrajinském veřejném dění.

Svoboda se účastnila parlamentních voleb již od roku 1994. K významnému průlomu však došlo až ve volbách do Verchovné Rady v roce 2012, kdy strana získala přes 10 % hlasů, což jí vyneslo 36 po-

slaneckých mandátů. Aktivita během protestů Euromaidan jí navíc vynesla čtyři křesla v prozatímní vládě, po pádu tehdejšího prezidenta Janukoviče. V roce 2014 se jí nepodařilo obhájit silný výsledek z voleb 2012 a těsně neprošla přes pětiprocentní hranici potřebnou pro vstup do parlamentu. S pádem tehdejšího prezidenta Janukoviče straně zmizelo jedno z nejdůležitějších témat. Strana svou politiku stavěla na vymezování se proti Janukovičově vládě. Mezi další faktory, které vedly k porážce strany, byly ztráta monopolu na téma zapáleného vlastenectví i nepřesvědčivé působení v prozatímní vládě v roce 2014 (Shekhovtsov, 2015).

Klesající podporu se straně nepodařilo odvrátit ani v předčasných volbách do parlamentu v roce 2019. Svoboda vytvořila společnou kandidátku se členy blízkých stran. Na její kandidátce se objevili i zástupci z Vládní iniciativy Jaroše, Pravého sektoru a Nacionálního korpusu (Glavkom 2019). Strany nevytvořily koalici, aby jim nebyla navýšená uzavírací klauzula, jejíž překonání je nutnou podmínkou pro vstup do parlamentu a všichni kandidovali na kandidátce Svobody. I přes toto spojení s dalšími krajně pravicovými subjekty se straně nepodařilo odvrátit odliv příznivců a ve volbách získala pouhých 2,15 % hlasů (Ukrajinska Pravda 2019).

Svoboda hledala podporu u ostatních krajně pravicových stran během prezidentských voleb 2019. Ruslana Košulynského podpořilo jako společného kandidáta hned několik krajně pravicových organizací, konkrétně Svoboda, Pravý sektor, Sič/C14, Organizace ukrajinských nacionalistů a Kongres ukrajinských nacionalistů (Ukrajinska Pravda 2018). Košulynký ve volbách obdržel jen 1,6 % hlasů (Nelles 2019).

Svoboda je v akademické literatuře charakterizována jako krajně pravicová populistická strana (Doroshenko et al. 2018, Shekhovtsov 2013), populistická nacionalistická krajně pravicová strana (Whitmore 2014: 10), nebo dokonce ultranacionalistická (Rudling 2013: 228, Umland 2014) či extrémně pravicová strana (Mokrushyna 2020: 197)

3.4.2 Radikální strana Oleha Ljaška

Radikální strana Oleha Ljaška vznikla v září 2010, tehdy pod názvem Ukrajinská radikálnědemokratická strana (URDP). V prvních řádných volbách do parlamentu roku 2012, kterých se strana účastnila, získala pouze jeden mandát. Již v následujících mimořádných volbách roku 2014, které

následovaly po protestech Euromajdan a konci Janukovyčovy vlády, zaznamenala strana signifikantní nárůst voličské podpory. Lídr Oleh Ljaško se v prvním kole prezidentských voleb umístil na třetím místě se ziskem 8,32 % hlasů. V parlamentních volbách 2014 strana získala 7,44 % hlasů, což jí vyneslo 22 mandátů a stala se tak pátou nejsilnější stranou v parlamentu.

Do naší studie je Radikální strana Oleha Ljaška zařazena i z toho důvodu, že některými autory je uváděna jako příklad levicového populismu (Zulianello 2019), některými naopak jako příklad nacionálního populismu (Kuzio 2014) a některými dokonce jako pravicové nacionální a militantní strana (Doroshenko et al. 2018) či populistická strana s prvky neonacizmu (Whitmore 2014: 9).

4 Praktická část

Příspěvky na webových stránkách a stranický program se v hlavních stanoviscích a sděleních zásadně neliší. S jediným rozdílem. Na rozdíl od programu jsou analyzované strany ve své webové komunikaci mnohem méně zdrženlivé. Oba typy zdrojů proto budeme analyzovat dohromady a vzájemně je kombinovat, tak aby co nejplastičtěji vynikl způsob, jakým se nacionalismus a populismus objevuje v diskurzech analyzovaných stran. Pro přehlednost nejdříve zanalyzujeme komunikaci politické strany Svoboda, v další části Radikální strany Ljaška a nakonec oba případy zkomparujeme a odpovíme na původní výzkumnou otázku, tedy jestli strany inklinují primárně k populistické (vertikální), nebo nacionalistické (horizontální) ose.

4.1 Všeukrajinská sdružení – Svoboda

4.1.1 Národ a lid v diskurzech politické strany *Svoboda*

Svoboda ve svých diskurzech konstruuje lid/národ jako jednotnou homogenní skupinu, která je konstruovaná převážně pomocí horizontální logiky. Svoboda ve svém diskurzu velmi jasně definuje vznik ukrajinského národa a ukrajinské státnosti a odvolává se na tisíciletou historii, která sahá až do dob Kyjevské Rusi. Svoboda se vymezuje proti interpretaci, že současný ukrajinský stát vzniká až v roce 1991. Současný ukrajinský stát není nástupcem Ukrajinské sovětské republiky, ale Ukrajinské lidové republiky (ULR) z let 1917–1919 (Web Svobody: 1. 7. 2019). To je zásadní bod, protože tuto interpretaci o kontinuitě ukrajinské státnosti, která se odvolává na ULR a později také na Jaroslava Stecka a Stepana Banderu, kteří v roce 1941 obnovili samostatný ukrajinský stát, sehrává důležitou roli pro konstruování ukrajinské identity. Dle slov lídra Svobody Ťahnyboka se stejně jako se dřív musel ukrajinský národ bránit Hitlerovi a Stalinovi, se dnes musí bránit „totalitnímu režimu Putina“, a dodává: „*A zítra Putin nebude, ale ukrajinský stát bude. Protože poslání naší generace je ukončit tento tisíciletý boj ukrajinským vítězstvím. Aby naše děti, všechny následující generace Ukrajinců, již nemusely za Ukrajinu bojovat. Kéž šťastně žijí na své, Bohem dané zemi.*

Vím, že to tak bude. Protože Ukrajina je nadevše!“[2] (Web Svobody: 1. 7. 2019)

Představu o homogennosti národa a pocitu sounáležitosti, který pojí ukrajinský národ, ilustruje následující příklad z programu Svobody: *„4.1. Přijmout nový zákon o občanství, podle něhož bude občanství uděleno pouze osobám, které se narodily na Ukrajině nebo jsou etnickými Ukrajinci, kteří se vrátili ze zahraničí k trvalému pobytu a pracují na Ukrajině.“*[3] (Program Svobody: 25)

Předchozí dva výroky ilustrují, jak Svoboda chápe pojem národ. Identita je závislá na etnicitě, což odpovídá etnickému nacionalismu nebo také východnímu pojetí nacionalismu. Národ je v diskurzu Svobody velmi exkluzivní pojem. S tím se pojí i negativní přístup k dvojímu občanství. Svoboda ve svém programu požaduje odstranit *nezákonné praktiky dvojího občanství a odejmutí ukrajinského občanství osobám, které jsou občany jiného státu.*

V programu je velmi silně akcentována vazba mezi jazykem a identitou. Znalost ukrajinštiny je základním prvkem ukrajinské identity a bezpodmínečným požadavkem pro podílení se na ukrajinské politice a správě státu. Schopnost plynně hovořit „státním jazykem“ je uvedená jako podmínka pro funkci soudce, prezidenta Ukrajiny, stejně jako pro poslance a krajské i obecní zastupitele. Mnohem zásadnější je požadavek „*Poskytnout ukrajinskému jazyku status jediného státního jazyka*“ (bod 5.1, Program Svobody:).

Požadavek na to, aby byla ukrajinština přijata jako jediný oficiální jazyk ukrajinského státu, je problematický hned z několik důvodů. V programu politické strany Svoboda je jasně patrný emocionální vztah mezi jazykem a identitou. Ukrajinština je klíčovým elementem, jakýmsi stavebním prvkem ukrajinské identity.

---

[2] V originále: І завтра Путіна не буде, а Українська Держава буде. Бо місія нашого покоління – завершити цю тисячолітню боротьбу українською перемогою. Аби наші діти, усі наступні покоління українців, не мусили більше боротися за Україну. Нехай вони щасливо живуть на своїй, Богом даній землі. Знаю, так і буде. Бо Україна – понад усе!

[3] V originále: „4.1. Ухвалити новий закон про громадянство, згідно з яким громадянство надаватиметься лише особам, які народилися в Україні або є етнічними українцями, що повернулися з-за кордону для постійного проживання і роботи в Україні.“

Ukrajinština není jediným znakem, který Svoboda atribuuje s ukrajinskou identitou. Dalším atributem ukrajinské identity je křesťanství: *„Jsme Ukrajinci. Jsme v naší Bohem dané zemi. Daruj nám, Bože, vítězství, abychom se stali tvůrci velkého státu!“* (Program Svobody: 2).

Velmi silnou pozici má v diskurzu Svobody ukrajinský hladomor na Ukrajině z let 1932–1933, který by měl být státem prohlášen jako „genocida ukrajinského národa“. Hladomor, pro který se už i v češtině někdy využívá z ukrajinštiny vzešlý novotvar „holodomor“, v programu Svobody sehrává roli mýtu, jenž by měl být jedním ze stavebních kamenů současné ukrajinské národní identity. Svoboda chce využít mýtu hladomoru pro aktivní budování národního sebeuvědomění a chce: *„Vypracovat a implementovat státní vzdělávací program «Pravda o genocidě Ukrajinců». Zavést ve všech vzdělávacích institucích samostatnou disciplínu «Historie genocidy Ukrajinců ve 20. st.»*“.[4]

Program Svobody připouští alespoň teoretickou možnost nabytí ukrajinského občanství pro cizince. Pojetí národa v diskurzu Svobody nicméně většinově odpovídá primordialistickému chápání kategorie „národ“, protože získat ukrajinské občanství a v tomto smyslu se stát členem ukrajinského národa je umožněno jen ve výjimečných případech a za předpokladu splnění specifických podmínek, jako je legální pobyt na Ukrajině po dobu nejméně 15 let, schopnost plynně hovořit ukrajinsky, znalost ukrajinské historie a obsahu ukrajinské ústavy, ale především *„přísahat věrnost Ukrajině a vzdát se všech občanství, ke kterým patřili.“* (bod 4.7, Program Svobody: 25-26).

Dalším zásadním prvkem in-group identity, ke které se hlásí politická strana Svoboda, jsou protesty Euromajdan z roku 2013 a 2014, kterou v diskurzu Svobody nalezneme pod označením „Revoluce důstojnosti“, která měla vzniknout právě v nacionalistických kruzích kolem Svobody. Autorem tohoto označení by měl (údajně) být člen strany Svoboda Jurij Syroťuk (Web Svobody 19. 7. 2019). V diskurzu strany je patrná snaha identifikovat se událostmi na Euromajdanu a jejich úspěchy si přivlastnit. Svoboda také interpretuje výstup z „revoluce důstojnosti“ do tří kategorií, a sice ukrajinizace, lustrace a dekomunizace.

[4] V originále: Розробити та запровадити державну просвітницьку програму «Правда про геноцид українців». Запровадити у всіх навчальних закладах окрему навчальну дисципліну «Історія геноциду українців у XX ст.».

4.1.2 Vertikální osa: vztah lidu a elit

V pomyslném prostoru nad skupinou in-group nacházejí elity, které jsou v diskurzech Svobody nepřekvapivé skupiny, a sice úředníci, politici, poslanci, banky a oligarchové. Největším problémem „elit" je v programatice Svobody jednoznačně korupce a oligarchizace. Rozlišení mezi „lidem" a „elitami" v programu Svobody není tak striktní, jako je tomu v případě Radikální strany Oleha Ljaška. Antagonistický, vertikálně konstruovaný vztah mezi „lidem" a „elitami" pak v programatice Svobody téměř zcela absentuje.

Svoboda ve svém programu deklaruje obecný záměr shrnuté do hesla: *„Radikální očištění a odpovědná demokracie"*[5] (Program Svobody: 4). K dosažení tohoto „očištění" by mělo být dosaženo skrze lustraci moci: *„Provádět skutečnou, nikoli deklarativní lustraci moci. Přijmout novou verzi zákona „O očištění moci", který zakáže volbu a jmenování prezidenta Ukrajiny, národních poslanců Ukrajiny, výkonných a soudních orgánů a místních samospráv osobám, jaké podléhají lustraci."*[6] (Program Svobody: 4)

V programu *Svobody* je jasně patrná nedůvěra v elity, především s ohledem na korupci. Protikorupční politika nedopadá na všechny stejně a nespravedlivě nedopadá na státní zaměstnance, zaměstnance místní samosprávy a jejich rodinné příslušníky. Proto by mělo být zajištěno *„bezpodmínečné provádění protikorupčních právních předpisů"* a mělo by se *„přejít od selektivity a deklarativity ke skutečnému stíhání za korupční trestné činy"* (Program Svobody: 5). Nerovnoměrný vztah mezi elitami a lidem je zformulován do požadavku zavést do trestního práva zásadu: *„čím vyšší je veřejná funkce, tím vyšší je míra odpovědnosti za spáchaný trestný čin."*[7] (Program Svobody: 5)

Svoboda se ve svém programu vymezuje proti oligarchům a chtěla by odologarchizovat národní ekonomiku, odstranit soukromé monopo-

[5] V originále: „Докорінне очищення та відповідальне народовладдя"
[6] V originále: „Провести реальну, а не декларативну люстрацію влади. Ухвалити нову редакцію закону «Про очищення влади», що передбачатиме заборону обрання та призначення на посади Президента України, народних депутатів України, в органи виконавчої та судової влади та органи місцевого самоврядування осіб, які підпадають під люстрацію."
[7] V originále: „що вища державна посада – то вищий рівень відповідальності за скоєний злочин."

ly a kartely. Místo toho navrhuje podpořit malé podniky a soběstačnost místních komunit. V souvislosti s oligarchizací ukrajinské ekonomiky Svoboda navrhuje *„Zkontrolovat zákonnost privatizace velkých podniků. Vrátit nelegálně privatizované objekty do vlastnictví státu nebo zavázat vlastníky, aby do jednoho roku zaplatili rozdíl mezi hodnotou získanou z takové privatizace do státního rozpočtu a reálnou hodnotou těchto objektů, s přihlédnutím ke ztracenému prospěchu pro stát."*[8] (Program Svobody: 10)

Vertikální vztah mezi oligarchy, monopoly a kartely a malými podnikateli je nicméně součástí rétoriky, jež by měla vést k primárnímu cíli, a sice transformace ukrajinské ekonomiky na základě „ekonomického nacionalismu", který počítá se znárodněním velkých a strategických podniků a zákazu privatizace velkých a ziskových podniků.

Svoboda ve svých diskurzech využívá ekonomickou nerovnost mezi „oligarchy" a „obyčejnými lidmi" a rámuje ji jako nespravedlivou nerovnost, jelikož původ bohatství oligarchů pochází z „korupce a kriminálních aktivit". Svoboda se identifikuje s „ukrajinskými rolníky" a nedoporučuje jim prodávat „ukrajinskou půdu": *„Zrušení moratoria na prodej pozemků bude jasnou ztrátou pro ty, kteří ji prodají. Tedy prohrou ukrajinských venkovanů. A jednoznačné vítězství těch, kteří si ji koupí. To znamená vítězství oligarchů, nejnovějších latifundistů. Protože ani babička ve vesnici, ani prostý farmář nekonkurují kriminálnímu kapitálu."*[9] (Web Svobody 24. 6. 2019)

Půda je v diskurzu Svobody velmi důležitým atributem ukrajinské identity, a proto také usiluje o to, aby byla zemědělská půda dlouhodobě poskytována „pouze občanům Ukrajiny a nikoli cizincům". Odprodej půdy je rámován velmi negativně: *„Oligarchové vymačkají ze země po-*

[8] V originále: Перевірити законність приватизації великих підприємств. Повернути у державну власність незаконно приватизовані об'єкти або зобов'язати власників протягом року сплатити різницю між вартістю, що надійшла від такої приватизації до держбюджету, та справедливою вартістю цих об'єктів, враховуючи втрачену для держави вигоду.

[9] V originále: „Скасування мораторію на продаж землі буде однозначним програшем тих, хто її продаватиме. Тобто програшем українських селян. І однозначним виграшем тих, хто її купуватиме. Тобто виграшем олігархів, новітніх латифундистів. Бо ні бабуся в селі, ні простий фермер, не позмагаються з кримінальними капіталами."

slední šťávy a my už nebudeme mít na čem vydělávat. Výsledkem bude sociální katastrofa."[10] (Web Svobody 24. 6. 2019)

Nerovný a nespravedlivý vztah je pak konstruován mezi oligarchy a obyčejnými lidmi, kteří se nemohou ekonomické síle oligarchů vyrovnat. V souvislosti s oligarchy je pak nejčastěji zmiňován problém korupce, který narušuje i demokratické volby: „*Opět «pytle peněz» budou financovat kampaně svých poslanců ve většinových volebních obvodech a ti poté v parlamentu odpracují prostředky do nich investované. V Radě budou opět oligarchické skupiny, které budou lobbovat za zájmy svých vlastníků a okrádat stát.*"[11] (Web Svobody 13. 7. 2019)

Více moci lidu

Svoboda ve svém programu nicméně počítá s přenesením více moci na „lid", zavádění prvků přímé demokracie, což někteří autoři považují za jeden z charakteristických rysů populismu (Mudde 2007, Pauwels 2010: 99). *Svoboda* navrhuje: *„Přijmout zákon o místních referendech. Představit praxi co nejširší přímé demokracie v místních komunitách – referenda, plebiscity, valné hromady atd. Pořádejte místní referenda o všech důležitých otázkách komunity. Zavést mechanismus vetování rozhodnutí místních samospráv ze strany komunity."*[12] (Program Svobody: 9) *Svoboda* v programu navrhuje dát více moci lidu a umožnit voličům: odvolat poslance ukrajinského parlamentu, komunální zastupitele,

[10] V originále: „Олігархи витиснуть із землі останні соки, а нам заробити вже не буде на чому. Отак у наслідку й отримаємо соціальну катастрофу."

[11] V originále: „Знову «грошові мішки» будуть фінансувати кампанії своїх депутатів у мажоритарних округах, а потім ті будуть відпрацьовувати в парламенті вкладені в них кошти. Знову в Раді будуть олігархічні групи, які лобіюватимуть інтереси своїх господарів і грабуватимуть державу."

[12] V originále: Ухвалити закон про місцевий референдум. Запровадити практику якнайширшого прямого народовладдя у територіальних громадах – референдуми, плебісцити, загальні збори тощо. Проводити місцеві референдуми з усіх життєво важливих питань громад. Запровадити механізм ветування громадою рішень органів місцевого самоврядування

soudce místních soudů prostřednictvím místního referenda. Místní komunita by ale také měla mít právo omezit obchod s alkoholem a tabákem nebo v místních referendech hlasovat o sporech ohledně staveb a stavebních pozemků (Program Svobody: 9, 21).

4.2 Horizontální osa: nepřítel zvenčí

Horizontální dimenze je velmi důležitou součástí diskurzu politické strany *Svoboda*. Vnější nepřátelé (Rusko, ruské tajné služby), ale i vnitřní nepřátelé na horizontální úrovni (separatisté, oligarchové, teroristé, sabotéři), ale částečně také cizinci a imigranti v diskurzu Svobody pomáhají konstruovat představu homogenního ukrajinského národa, jenž je ohrožován především zvenčí.

Částečně se u *Svobody* můžeme setkat i s představou spiknutí. Pokud jsou některé elity konstruovány jako nepřátelské vůči in-group skupině, pak je to částečně z důvodu korupce. Převážně je však tento antagonistický vztah konstruován horizontálně obavami ze separatismu a zrady ukrajinského národa. Svoboda proto chce: *„Zavést povinnou prověrku úředníků, kandidátů na volené funkce polygrafem („detektorem lži“) z hlediska účasti na korupci, separatismu, spolupráci se zahraničními zpravodajskými službami a přítomnosti občanství jiných států.“*[13] *(Program Svobody: 5)*

Hrozby ohrožující in-group jsou v diskurzu Svobody nejčastěji charakterizovány jako: „moskevsko-ukrajinská válka“, narušení územní celistvosti, narušení svrchovanosti státu, separatismus, a aktivity cizích (zejména však ruských) zpravodajských služeb. Tyto nepřátelské vlivy zvenčí jsou rámovány jako ohrožující samotnou podstatu ukrajinské identity a ukrajinského národa. Svoboda pro ně dokonce využívá silného pojmu „ukrajinofobie“.

Svoboda buduje představu vnějších nepřátel a vnějšího ohrožení a z toho vyplývají i konkrétní politické návrhy a požadavky, které volají

[13] v originále: Встановити обов’язкову перевірку держслужбовців, кандидатів на виборні посади за допомогою поліграфа («детектора брехні») на причетність до корупційних дій, сепаратизму, співпраці з іноземними спецслужбами та на наявність громадянства інших держав.

po ochraně „ukrajinství“ a prosazování ukrajinských zájmů jak v regionu východní Evropy, tak ve světě.

V diskurzu politické strany *Svoboda* je přítomný silný akcent na ohrožení, které přichází zvenčí (horizontální osa). Toto ohrožení je přítomné v současnosti, ale má své historické kořeny zejména ve 20. století. Historie ukrajinského národa je v diskurzu *Svobody* líčena jako neustálé potýkání se s ruským, popřípadě sovětským vlivem, který začal již *„ozbrojenou agresí bolševického Ruska proti Ukrajině v letech 1918–1921, nezákonnou anexí ukrajinských zemí v roce 1921 a okupaci Ukrajiny bolševickým Ruskem v letech 1921–91, což povede k nebývalé genocidě Ukrajinců“. (Program Svobody: 34).*

20. století je v programatice *Svobody* líčeno jako století, kdy bylo ze strany Sovětského svazu neustále ohrožována samotná existence ukrajinského národa a Ukrajinci museli čelit dekulakizaci a nucené kolektivizaci, umělým hladomorům v letech 1921–23, 1932–33, 1946–47, několika vlnám fyzického ničení ukrajinských elit ve 30. a 40. a 70. letech 20. století, fyzickému ničení civilistů během války; nucené deportaci Ukrajinců; operaci „Visla“; vraždění ve věznicích a týrání ukrajinských vlastenců v represivních psychiatriích až do rozpadu sovětské říše; rozkrádání národního hospodářství a historického a kulturního bohatství; rozkrádání a ničení ukrajinských církví; pronásledování za národní a náboženské znaky; systematickému ničení ukrajinské kultury a jazyka a úplné rusifikaci (Program Svobody: 34–35).

Identita ukrajinského národa je postavena na ostrém vymezení se proti Ruskému císařství, Sovětskému svazu a obecně všemu, co je ruské, respektive sovětské. Sovětská éra je interpretována jako okupace. Konstruovaný obraz společného nepřítele zvenčí pak umožňuje všem sympatizantům strany *Svoboda*, kteří se cítí být etnickými Ukrajinci, identifikovat se s touto představou a potažmo i se stranou *Svoboda* jako takovou.

V diskurzu politické strany Svoboda je identita ukrajinského národa silně ohrožována zvenčí, konkrétně ruským vlivem a rusifikací. Svoboda z těchto důvodů ve své programatice navrhuje politické opatření, která by vedla k vypořádání se jak s historickým vlivem Ruska na ukrajinský národ, tak i se stále přetrvávajícím vlivem, který je samozřejmě ještě více umocněn s událostmi spojenými s roky 2013, 2014 a roky následujícími, tedy anexí Krymu a Ruskem podporovanými separatisty na východní Ukrajině.

Vypořádání se s minulostí charakterizuje dekomunizace, antikomunismus, antibolševismus, postoje proti nadvládě Ruského impéria a Cara a také *„odsouzení komunistického a nacionálně socialistického (nacistického) re-*

žimu na Ukrajině a zákazu propagace jejich symbolů" (Program Svobody: 35). Svoboda vybízí k vypořádání se s těmito vnějšími nepřáteli (horizontální osa), kteří v minulých stoletích ohrožovali ukrajinský národ. Svoboda proto emocionálním způsobem vybízí*: „Odstraňovat a zakázat používání pro Ukrajince šikanózních carských a bolševických symbolů, významných dat, pomníků a jmen katů Ukrajiny. Na území Ukrajiny zakázat instalaci jakýchkoli carských památek a symbolů oslavujících historii okupačních států."*[14] (Program Svobody: 35) Svoboda také podporuje vznik samostatné ukrajinské církve s centrem v Kyjevě.

Svoboda ve svém programu proto požaduje odstranit z ukrajinské společnosti ruskou kulturu a symboliku, která je na Ukrajině přítomná ještě z dob sovětské éry a která „propaguje ukrajinofobii a narušuje národní historii", a zároveň aktivně podporovat myšlenku ukrajinského národa a „vštěpovat vlastenectví" od dětí předškolního věku přes mládež až po univerzitní studenty (Program Svobody: 28, 32).

Navíc, aktivní podpora ukrajinského jazyka a kultury by měla být podle *Svobody* organizována státem, ať už se jedná o nákup významných národních kulturních děl ze státního rozpočtu; požadavku, aby minimálně 90 % vysílacího času médií probíhalo v ukrajinštině; aby byl na náklady vlastníků médií zajištěn simultánní zvukový překlad cizojazyčného obsahu do ukrajinštiny; odprostit od daně knihy, audio a video produkty i software, který je v ukrajinštině. *Svoboda* navíc usiluje o to, aby ve veřejném prostoru co nejvíce zaznívala ukrajinština: *„Zavázat všechny úředníky, aby používali ukrajinský jazyk při práci a při veřejných projevech."*[15] (Program Svobody: 27)

Za pozornost stojí rovněž fakt, že v programu Svobody je jako vnější nepřítel velmi silně akcentováno Rusko, případně historické „bolševické Rusko", ale další státy explicitně zmíněny nejsou. Z ukrajinských dějin se nabízí samozřejmě historické křivdy, jež se staly mezi Ukrajinou a Polskem. Polsko nicméně jako vnější nepřítel rámováno není (v programu Svobody lze dohledat pouze odkaz na operaci Visla a násilná vysídlení z Chelmské

[14] V originále: „Ліквідувати і заборонити використання знущальних щодо українців імперських та большевицьких символів, відзначень дат, пам'ятників та назв на честь катів України. Заборонити встановлення на території України будь-яких імперських пам'ятників та символів, що прославляють історію держав-окупантів."

[15] V originále: Зобов'язати всіх держслужбовців вживати українську мову на роботі та під час публічних виступів.

země, Podlesí, Lemkivčyny a Nadsjannja). Vysvětlit to lze současnými ukrajinsko-polskými vztahy. Oba státy se snaží o budování přátelských vztahů a napravování historických křivd. Polská strana nevhodné jednání s ukrajinským obyvatelstvem při operaci Visla uznala už v roce 1956 a Polský sejm ji odsoudil v roce 1990. Následovalo i společné komuniké prezidentů Polska a Ukrajiny v roce 2008.

Ruská federace

V současnosti hlavním a téměř jediným vnějším nepřítelem je v programu *Svobody* Ruská federace. To není vzhledem k současným rusko-ukrajinským vztahům až tolik překvapující. Od protestů euromajdan, které vedly k pádu Janukovyčovy vlády (Svobodou označovány jako „Revoluce důstojnosti"), anexe Krymu a ozbrojeného konfliktu na východní Ukrajině (Svobodou označováno jednotným názvem „moskevsko-ukrajinská válka"), kontinuálně pokračuje obraz Ruska jako historického i současného vnějšího nepřítele.

Svoboda proto ve svém programu požaduje: „přerušit diplomatické vztahy a všechny mezinárodní dohody s Ruskou federací a neobnovovat je až do úplné deokupace všech ukrajinských území."[16] (Program Svobody: 38) Cílem Svobody je dále „dosáhnout oficiálního uznání Ruska jako agresora a jednou ze stran vojenského konfliktu na východní Ukrajině, vznést obvinění z válečných zločinů proti němu jako státu a jeho vojensko-politickému vedení a podat příslušné žaloby u Mezinárodního trestního soudu."[17] (Program Svobody: 38) Proti Rusku by Ukrajina také měla „okamžitě uvalit sankce a embarga na fyzické a právnické osoby

[16] v originále: Розірвати дипломатичні відносини, а також усі міжнародні договори з Російською Федерацією та не відновлювати їх до повної деокупації Росією всіх українських територій.
[17] v originále: Домогтися офіційного визнання Росії агресором та стороною воєнного конфлікту на сході України, висунення проти неї як держави і проти її воєнно-політичного керівництва звинувачень у вчиненні воєнних злочинів і подання відповідних позовів до Міжнародного кримінального суду

z Ruské federace a dalších států za podporu teroristických činů a narušení územní celistvosti Ukrajiny.“[18] (Program Svobody: 38)

Rusko je tedy nutné izolovat až do ukončení konfliktu. Kromě těchto standardních diplomatických požadavků se Svoboda uchyluje k paušalizujícím prohlášením, prostřednictvím kterých pomáhá vytvářet diskurz „my Ukrajinci“ proti „těm Rusům“. Představu o Rusech jako homogenní nepřátelské skupině ilustruje požadavek na znárodnění ruského majetku jako náhradu za anexi a okupaci ukrajinských území: „Znárodnit podniky, majetek a další aktiva na Ukrajině ve vlastnictví ruských vlastníků nebo s podílem ruského kapitálu jako náhradu za anexi Krymu a okupaci Donbasu.“[19] (Program Svobody: 39)

Separatisté

Separatismus, kterému současná Ukrajina čelí, je v diskurzu Svobody dalším nepřítelem konstruovaným na horizontální ose. Pozice této hrozby je specifická. Separatisté se nacházejí na ukrajinském území, konstruováni jsou jako vnější nepřítel (out-group) na horizontální ose, který je jednak vylučován z národa (in-group), a jednak představuje hrozbu pro samotnou podstatu ukrajinského národa.

Separatisté jsou emocionálně označováni jako „zrádci ukrajinského státu“, a proto by měli být zbaveni ukrajinského občanství: „Stíhat a zbavit občanství všech, kteří zradili ukrajinský stát, pracovali pro okupační správu, účastnili se nepřátelských akcí proti ukrajinským jednotkám a páchali další trestné činy.“[20] (Program Svobody: 5)

[18] v originále: Запровадити у невідкладному режимі санкції та ембарґо проти фізичних та юридичних осіб РФ та інших держав за підтримку терористичних дій і підрив територіальної цілісності України.

[19] v originále: Націоналізувати підприємства, майно та інші активи на теренах України, що належать російським власникам або мають частки російського капіталу, в якості компенсації за анексію Криму та окупацію Донбасу.

[20] V originále: Притягнути до кримінальної відповідальності та позбавити громадянства усіх, хто зрадив Українську державу, працював на окупаційну адміністрацію, брав участь у бойових діях проти українських підрозділів та вчиняв інші злочини.

V předkládané analýze pracujeme s vertikální a horizontální osou, tedy s pomyslnou prostorovou konceptualizací populismu a nacionalismu. Teoretická horizontální dimenze v diskurzu Svobody nabývá fyzické podoby, kdy vznášejí požadavek na „skutečnou blokádu" okupovaných území, která by zahrnula přerušení dodávek vody, plynu i elektřiny (Web Svobody: 9. 7. 2019)

Politici jako proruské síly na Ukrajině

V komunikaci na webových stránkách Svoboda identifikuje elity jako „tradiční politiky" (zejména bývalí prezidenti Petro Porošenko a Viktor Janukovyč, ale také prorusky se orientující politické strany *Strana regionů* a *Občanská platforma – Za život*) a stejně jako nově příchozí „neokoukané politické tváře" v podobě nově zvoleného prezidenta Zelenského a jeho nově vzniklé strany *Sluha národa*. Tyto politické strany a politici jsou prezentováni jako nedůvěryhodní, protože buď nedokážou reprezentovat zájmy ukrajinského lidu kvůli své (údajné) neschopnosti (zejména bývalí prezident Petro Porošenko, ale i současný prezident Zelenský), anebo z toho důvodu, že zájmy „ukrajinského lidu" hájit nehodlají (případ prorusky orientovaných politických stran).

Tito politici a politické strany jsou prezentovány jako jednotná masa politiků, vůči kterým stojí strana Svoboda v opozici. Politici jsou rámováni jako „zrádci" a „revančisté". *Občanská platforma – Za život* „nezakrytě zrazuje" ukrajinský národ. Pro tyto politiky Svoboda často využívá generalizující pojmenování „регіонал" (regionál) s odkazem na politickou stranu *Stranu regionů* bývalého prezidenta Janukovyče. *Občanská platforma – Za život* totiž do značné míry nahradila *Stranu regionů* na ukrajinské politické scéně. Tito „regionálové" jsou prakticky synonymem pro prorusky orientované politiky prosazující na Ukrajině zájmy Kremlu.

Vedle *Občanské platformy – Za život* jsou ze „spiknutí s Ruskem" obviňovány i další strany tvořící politický mainstream: *„Nyní se Zelensky dostal k moci. Místo toho, aby Ukrajinu posílil, pokračuje v jejím ničení podle schématu svého předchůdce [exprezidenta Porošenka, pozn. aut.]. Pouze s novou silou. Plivá do ústavy, přivádí k vládě regionály, slibuje, že zruší blokádu Donbasu a Krymu. Prozatím je to jen příprava. Ale až Zelenského strana vytvoří parlamentní většinu se stranou Medvedčuka-*

Rabinoviče [Občanská platforma – Za život, pozn. aut.], bude kapitulace Ukrajiny pouze otázkou času."[21] (Web Svobody: 9. 7. 2019)

Volit jiné politiky než ty, kteří přemýšlejí nacionalisticky, je rámováno jak hrozba pro samotnou ukrajinskou identitu, demokracii, tak i územní celistvost Ukrajiny: *„Pak to bude ruština na Donbase, Žukov v Charkově, Vatutin v Kyjevě, Maďarsko na Zakarpatí, Rumunsko v Bukovyně a bůhví, co ještě."*[22] (Web Svobody: 15. 7. 2019).

Jsou to právě členové strany Svoboda, kteří z nacionalistických pozic dokážou chránit ukrajinský stát před vnějšími hrozbami: *„Pouze ukrajinští nacionalisté mohou zastavit pomstu promoskevské diktatury, zachránit národní informační prostor, zájmy Ukrajinců. Položíme život za ukrajinské ideály, ale nedovolíme, aby byla Ukrajina zničena."*[23] (Web Svobody: 10. 7. 2019)

Parlamentní volbám 2019 Svoboda přisuzovala extrémně důležitý význam. K mobilizaci svých sympatizantů využívala Svoboda pocit ohrožení, který artikulovala s využitím emocionálního jazyka. Situace po volbách měla být „extrémně obtížná" a parlament měl být „*v podstatě bojiště – dej Bůh, aby pouze politické*", na kterém se bude „*rozhodovat o osudu Ukrajiny*" (Web Svobody: 10. 7. 2019). Současný prezident Zelensky je rovněž prezentován jako proruský politik, který „není schopný hájit zájmy Ukrajinců". Od politiků Svobody získal přezdívku „*malorus*" (Web Svobody 26. 6. 2019) a odkazuje na Malorusko, což byla jedna z možných alternativ uspořádání území na východní Ukrajině kontrolo-

21 V originále: Тепер до влади прийшов Зеленський. Але замість того, щоб зміцнювати Україну, він продовжує руйнувати її за схемою попередника. Тільки з новою силою. Він плює в Конституцію, заводить у владу регіоналів, обіцяє зняти блокаду з Донбасу і Криму. Наразі це тільки приготування. А коли партія Зеленського сформує парламентську більшість із партією Медведчука-Рабіновича, капітуляція України стане питанням часу.

[22] V originále: Тоді на Донбасі буде рускій язик, у Харкові – Жуков, у Києві – Ватутін, на Закарпатті – Угорщина, на Буковині – Румунія і ще дідько зна що.

[23] V originále: Тільки українські націоналісти зможуть зупинити реванш промосковської диктатури, захистити національний інформаційний простір, інтереси українців. Ми кістьми ляжемо за українські ідеали, але не дамо знищити Україну

vaných proruskými separatisty. Tato přezdívka má diskvalifikovat Zelenského z politické debaty a ukázat ho ve světle politika, jenž nereprezentuje zájmy „ukrajinského národa“.

Cizinci

Cizinci a nelegální imigranti představují další out-group na horizontální ose. *Svoboda* ve svém programu artikuluje poměrně běžné požadavky na imigrační politiku státu, která se zaměřuje na legitimní požadavek posílení státní hranice a omezení nelegální migrace: *„Posílit ochranu státní hranice a blokovat kanály nelegální migrace. Zavést přísnější anti-imigrační opatření a zlepšit systém zadržování a deportace nelegálních cizinců.“*[24] (Program Svobody: 26).

Postoj Svobody k pobytu cizinců na ukrajinském území je ale velmi příkrý i co se týče zahraničních studentů. Svoboda požaduje: „*Provádět pravidelné kontroly registračních materiálů cizinců, kteří se nacházející ve vzdělávacích institucích, a seznamů studentů, kteří tam skutečně studují. Zajistit včasný odchod zahraničních studentů, kteří dokončili studium nebo byli vyloučeni ze vzdělávacích institucí z území Ukrajiny, s výjimkou případů legálního zaměstnání.“*[25] (Program Svobody: 26)

Etnonacionalistické pojetí ukrajinského národa ilustruje striktní požadavek: „*Legislativně zakázat adopci ukrajinských dětí cizinci.“*[26] (Program Svobody: 26) Podobně je Svoboda i proti vlastnění ukrajinské půdy cizinci (Program Svobody: 18).

[24] V originále: Посилити охорону державного кордону та перекрити канали нелегальної міграції. Запровадити суворіші антиіммміграційні заходи та вдосконалити систему утримання і депортації чужоземців-нелегалів.

[25] V originále: Здійснювати регулярні перевірки матеріалів реєстрації іноземців, що надходять з навчальних закладів, та списків студентів, які дійсно в них навчаються. Забезпечити своєчасний виїзд із території України іноземних студентів, які завершили навчання або яких відрахували з навчальних закладів, крім випадків їхнього легального працевлаштування.

[26] V originále: Законодавчо встановити заборону усиновлення українських дітей іноземцями.

4.3 Radikální strana Oleha Ljaška

4.3.1 Lid a národ v diskurzech radikální strany

Kategorie lidu/národa (in-group) je v diskurzech RSOL vztažena k ukrajinské národní identitě, která je konceptuálně detailně rozpracována. Ať už strana pro členy této skupiny používá jakékoli označení (lid, národ, či občan), vždy je kladen velký důraz na jeho ukrajinskou identitu. Ukrajinství a prostota či obyčejnost jsou vzájemně velmi těsně provázány. Členové spadající do skupiny in-group jsou proto velmi často identifikování jako obyčejný pracující lid, horníci, dělníci, vesničané, zemědělci, farmáři apod. Venkov a zemědělství ostatně hraje signifikantní roli ve způsobu, jakým RSOL prezentuje ukrajinskou identitu. Pokud se tedy v diskurzech mluví o farmářích či venkově, pak je vždy zdůrazněno, že se jedná o „ukrajinské farmáře" a „ukrajinské vesnice"

U Radikální strany Oleha Ljaška je patrný velký důraz na provázanost mezi lídrem a „lidem". V porovnání s diskurzem Svobody se na identifikaci lídra s lidem/národem klade mnohem větší důraz. Oleh Ljaško, je stavěn do pozice člověka, který dokáže nejlépe reprezentovat zájmy „ryzího" lidu proti zkorumpovaným a nezaslouženě bohatým a mocným elitám postrádající legitimitu.

V případě Radikální strany se programatika odlišuje ve stylu, jakým je psán. Program se je psán stylem, který má ve čtenáři vytvářet dojem, že je psaný samotným lídrem a ten se obrací přímo k „lidu" v důvěrné rozmluvě, ve které se vymezuje proti „elitám". Program začíná slovy: *„Mí drazí krajané. Tento program jsem napsal sám, aniž bych zapojil vysoce placené odborníky. Protože i bez nich vím, s jakými problémy se Ukrajinci každý den potýkají. Lidé mi o nich vyprávějí sami. Tento program jsem napsal slovy horníka z Pavlohradu, farmáře z Charkovska, lékaře z Černihivu a pedagoga z Čerkas."*[27] (Program RSOL) Ljaško

[27] V originále: Дорогі мої співвітчизники. Я написав цю програму сам, не залучаючи ніяких високооплачуваних експертів. Тому що і без них знаю, з якими проблемами стикаються українці щодня. Мені про них розповідають самі люди. Я написав цю програму зі слів шахтаря з Павлограда, фермера з Харківщини, лікаря з Чернігова та вихователькі з Черкас."

se identifikuje s obyčejnými lidmi, je jedním z nich, pochází ze stejných poměrů a to ho (údajně) pasuje do pozice politika, který je schopen reprezentovat zájmy „lidu“: *„Mám sílu a vůli to změnit! (...) Sám jsem na internátu získal řidičský průkaz na raktor, a když jsem nenastoupil na univerzitu, živil jsem se traktorem.“*[28] (Program RSOL) Při samotném identifikování se s „lidem“ se Ljaško vymezuje proti elitám. Po té co se život jako zemědělec, se živil jako opoziční novinář, čímž se stal překážkou pro politický mainstream, což mu údajně zůstalo dodnes (Program RSOL).

Jak program, tak webová komunikace RSOL je v drtivé většině soustředěna kolem lídra Oleha Ljaška, který je identifikován jako člen homogenní in-group, konkrétně jako „obyčejný člověk“, „pracující lidé“ a „skutečný Ukrajinec“. Z těchto pozic je pak stavěn do role „obránce“ ukrajinské kultury a jazyka, který bude *„bojovat za Ukrajinu a obyčejné lidi do posledního dechu“* (Web RSOL 12.7. 2019a).

V diskurzu RSOL je velmi silný důraz na rurální aspekt národní identity. Lídr Ljaško se často prezentuje jako člověk jenž se živil zemědělskou prací a „těžká práce na polích“ je zdůrazňovanou charakteristikou „pravého ukrajinství“. Pro podporu této představy RSOL na svém webu používá i slova ukrajinského umělce Anatolije Palamarenka, který identifikuje prostý původ s ukrajinskou identitou: *„Vycítil jsem, že naše duše jsou spřízněné. Vy, stejně jako já, jsme naplněni tímto skutečným pocitem ukrajinství ze země i od lidí. Vy umíte hovořit. Umíte přirozeně hovořit, protože jste vše poznal. Narodil jste se na vesnici. Jsem také z vesnice. (...) Prošel jsem celou touto školou, a proto vás vidím našeho muže, z naší země.“*[29] (Web RSOL 12.7.2019b)

V diskurzu RSOL jsme identifikovali několik hrozeb, které přicházejí jak ze shora od „elit“ (a částečně také od skupin nacházejících se v konceptuálním prostoru pod „lidem“) tak zvenčí. Představ ohrožení je

[28] V originále: „Я маю силу і волю це змінити! (...) Я сам в інтернаті отримав права тракториста, і коли не вступив до університету – заробляв на тракторі собі на життя.“

[29] V originále: Я відчув, що наші душі споріднені. Ви, як і я, наповнені цим справжнім почуттям українства від землі і від народу. Ви вмієте слово сказати. У вас це слово природнє, бо ви все пізнали. Ви народились у селі. Я ж також із села. (...) Я всю цю школу пройшов і через те я в вас бачу оту нашу людину, від нашої землі.

využívána k budování představy kolektivní identity, která je založená na „skutečném ukrajinství“.

4.3.2 Vertikální dimenze: vztah mezi lidem a elitami

Podle De Cleena a Stavrakakise (2017: 314) je pro pravý populismus typické, když je pojem homogenního „lidu“ vizualizován v dolní části vertikální osy, což podporuje metaforu sociální hierarchie a nespravedlivého útlaku. Vztah mezi „lidem“ a „elitami“ je v diskurzu RSOL konstruován na jasném odlišení mezi oběma skupinami. Ve volebních programech i webové komunikaci RSOL jsou elity zobrazeny jako skupina, jež je od „lidu“ „odtržena“ a jenž lid zrazuje. Politické i ekonomické elity (vláda, premiér, politici obecně a oligarchové) jsou odděleny od „lidu“.

Elity jsou ústředním bodem v diskurzu RSOL. Elity jsou od „lidu“ jasně oddělené a představují nepřítele, který čestný a obyčejný „lid“ zrazuje a utlačuje. Antielitářství je nejčastěji namířeno vůči „vládě“, „premiérovi“, „politikům“, „systému“, a „úředníkům“, ale také v ukrajinském prostředí pochopitelnému vymezování se vůči „oligarchům“ , popřípadě „kriminálníkům okrádajícím zemi a lid“.

Elity nejsou schopny reprezentovat zájmy lidu, protože jsou od něho odtrženy, nerozumí jeho potřebám, žijí odlišným způsobem (neléčí se ve stejných nemocnicích jako „normální lidé“, za večeři utratí tolik za kolik jsou „běžní lidé“ nuceni vyžít celý měsíc), jsou odděleni od společnosti a nejsou vázáni na společný prostor (žijí v zahraničí, posílají své děti studovat na zahraniční univerzity). Tato neukotvenost elit, kosmopolitismus a nepřipoutání k „lidu“ je jednou z charakteristik současného populismu (Brubaker 2020: 54-55).

Mnohem důležitější pro naše zkoumání diskurzu strany je, že vztah mezi elitami a „lidem“ je uspořádán převážně kolem vertikální osy. Tento vztah je konstruovaný jako antagonistický, protože zájmy obou skupin jsou neslučitelné.

Vládnoucí establishment, který je (pravděpodobně záměrně) reprezentovaný nekonkrétními pojmy jako „politici“, „poslanci“ či „úředníci“, jsou osočováni z nefunkčních politických opatření, zrady „lidu“ a neschopnosti jednat v zájmu dobra „lidu“

Programatika RSOL teoretizuje tuto problematiku jako zpřetrhání vazeb, jako „odříznutí elit od lidu“, a proto nejsou schopni reprezentovat zájmy „lidu“ a nadále nejsou odpovědni lidem, jež zastupují. Následující příklady ilustrují jakým způsobem RSOL konstruuje vertikální vztah mezi elitami a lidem. Elity se odcizili „lidu“ a nepracují ve prospěch „lidu“, jenž by měly zastupovat: *„Ukrajina je velmi bohaté země, kde žijí chudí lidé. Proč? Protože nemá normální vládu, kterou trápí to co obyčejné lidi.“*[30] (Program Svobody)

Wodak (2015: 29) upozorňuje, že populisté obvykle zpochybňují politiku hlavního proudu a navrhují takovou formu politiky, která upřednostní zájmy lidu na prvním místě. RSOL se ve své problematice jasně vymezuje vůči těm, kteří jsou u moci a nabízí alternativu v podobě Oleha Ljaška, který jediný dokáže zastupovat zájmy „lidu“: „Prezident, předseda vlády a parlament bojují o moc. Všichni myslí na své vlastní hodnocení a kapsy - a já myslím na lidi.“[31] (Program Svobody)

RSOL se ve své problematice zavazuje stavět „obyčejné lidi“ na první místo, a upřednostnit je tak před mocenskými a ekonomickými elitami. Spravedlnost v diskurzu RSOL nastává, když pracující lidé (zejména v zemědělských profesích) dostávají vyšší důchod než intelektuální profese, protože „první celý život orali a druzí seděli v teplých židlích“ (Program RSOL). V diskurzu RSOL je silně zastoupena představa, že právě od „obyčejného lidu“ se odvíjí legitimita, a s tím úzce souvisí navrhovaná opatření, která by měla vést ke zdanění zdrojů elit a zavádění více prvků přímé demokracie, která by vrátila více moci „obyčejným lidem“.

Elity, které jsou identifikovány jako mainstreamové strany, jsou prezentovány jako zdiskreditováné politické entity, které nedokáží hájit zájmy „pracujících lidí“ a Ukrajinců, jsou odtrženi od „obyčejných lidí“ a spíše než aby sledovaly zájem Ukrajinců, řídí se požadavky ze zahraničí.

V přímém protikladu s nedůveryhodnými elitami, se RSOL a Ljaško prezentují jako „proukrajinský tým“, jehož hlavní prioritou je Ukrajina, „obnova ukrajinského vekova“, „ukrajinský průmysl“, „ukrajinský výroba“ a „síla Ukrajiny“. Typickým příkladem je obrana před prodejem

[30] V originále: Україна – дуже багата країна, де живуть бідні люди. Чому? Бо немає нормальної влади, якій болить те саме, що і звичайним людям.
[31] V originále: Президент, прем’єр і парламент борються між собою за владу. Вони всі думають про власні рейтинги та кишені – а я думаю про людей

„ukrajinské půdy“, ze strany mainstreamových politiků: *„Zelensky a jeho reprezentanti na všech mezinárodních setkáních tvrdí, že jedním z prvních zákonů, které chtějí v nové Nejvyšší radě přijmout, je prodej pozemků. Pro trh s pozemky jsou připraveni hlasovat i Porošenko a Vakarčuk. Radikální strana Ljaška je jako jediná v novém parlamentu připravena postavit se proti nim v boji za ukrajinskou zemi*.“[32] (Web RSOL: 12.7.2019a)

Představa o spiknutí mocenských elit proti „obyčejným a česným lidem“ se v současných populistických subjektech „vine jako červená nit“ (Mudde 2004). V některých bodech předvolebního programu RSOL zmiňuje představu o spiknutí elit. Spiknutí elit by údajně mělo spočívat v rozprodeji půdy, tedy jednoho z klíčových prvků, ke kterému se vztahuje identita ukrajinského lidu/národa (in-group). Elity se navíc v tomto spiklenectví spolčují s „cizími lidmi“ či „nadnárodními společnosti“, kterým ukrajinskou půdu prodávají: *„Úřady chtějí přimět vesničany, aby se půdy vzdali za nic, poté ji prodat nadnárodním společnostem a učinit z Ukrajinců dělníky.“*[33] (Program RSOL)

Tvrzení naznačující spiknutí zahrnují politiky, úředníky, olygarchy a nadnárodní byznys. Na těchto příkladech můžeme vidět proplétání vertikální dimenze (elity (v tomto případě vláda) nutí k nedobrovolnému prodeji půdy, aby učinili z Ukrajinců dělníky) s dimenzí horizontální (půda je prodána „nadnárodním společnostem“ a „cizím lidem“). Toto proplétání je pro současné populistické subjekty typické. Nicméně, řečeno s De Cleenem a Stavrakakisem (2017) hlavní tvrzení jsou vystavěna kolem vertikální osy, protože ty co se nacházejí nahoře zneužívají ty dole, a proto ztrácejí jejich důvěru. Primární je zde konstrukce „elit“ zneužívajících „lid“, která odpovídá vertikálně orien-

[32] V originále: «Зеленський та його представники на всіх міжнародних зустрічах говорять про те, що одним із перших законів, які вони хочуть прийняти в новій Верховній Раді – це продаж землі. Готові голосувати за ринок земель і Порошенко та Вакарчук. Радикальна партія Ляшка – єдина в новому парламенті, яка готова протистояти їм у боротьбі за українську землю»

[33] V originále: „Влада хоче змусити селян віддати землю за безцінь, щоб потім продати її транснаціональним корпораціям та зробити українців батраками.“

tovanému populistickému diskurzu. Horizontální dimenze v podobě „cizích lidí“ a nadnárodních společností je zde až sekundární.

Ekonomické elity a nerovnost

Vertikální antagonistický vztah je v diskurzu RSOL také konstruován mezi velkým byznysem a „oligarchy“, kteří své bohatství získávají nespravedlivě na úrok „obyčejných lidí“, čímž zapříčiňují jejich chudobu. Oligarchové a velký byznys ve spojení s vládou okrádají lid: *„A úřady nám bulíky na nos ohledně tržních cen plynu. Nejsou tržní, ale zlodějské, protože šéfové «Naftogazu» a všichni ostatní bohatnou na účat lidí.“*[34] (Web RSOL 3.7.2019)

V diskurzu RSOL ekonomické elity, konkrétně oligarchové, zneužívají svého ekonomického postavení vůči „obyčejným lidem“: „Nyní naše země neprodává za nic suroviny - kov, obilí. Oligarcha z toho profituje, vyplácí lidem haléře a neplatí státu nic. A pak kupujeme to samé železo stokrát dráž ve formě automobilů. Dost!“[35] (Program RSOL).

Sexuální násilí na dětech

RSOL na rozdíl od Svobody v analyzovaném datasetu teoretizuje i skupinu, jež se ve vertikálním (a tedy populsitickém) vztahu nachází v prostoru pod lidmi. Touto skupinou jsou pedofilové a pachatelé násilí na „ukrajinských dětech“. Tito sexuální násilníci jsou v diskurzu RSOL dehumanizováni a je vytvářena představa všude přítomného nebezpečí: *„Naším úkolem je zastavit epidemii násilí páchaného na ukrajinských dětech.*

[34] V originále: І влада нам вішає лапшу на вуха про ринкові ціни на газ. Вони не ринкові, а грабіжницькі, бо за рахунок людей наживаються керівники «Нафтогазу» та всі інші.

[35] Зараз наша країна продає за безцінь сировину - метал, зерно. На цьому наживаються олігархи, які платять людям копійки, а державі не платять нічого. А ми потім купуємо це саме залізо в сто разів дорожче у вигляді автомобілів. Досить!

Toto zvíře v lidské podobě může číhat na kterémkoli dvoře!"[36] (Web RSOL 21.6.2019)

V souvislosti s tématem sexuálního násilí se RSOL ve svém diskurzu navíc vymezuje i proti elitám. V tomto případě konkrétně v podobě orgánů vymáhajících právo. V boji proti sexuálnímu násilí na dětech, by RSOL chtělo zavést „registr pedofilů" veřejně přístupný komukoli. Registr by neměl být přístupný pouze advokátům a orgánům činných v trestném řízení, protože jsou zkorumpovaní a *„za úplatky propouštějí podezřelé z útoků."* (Web RSOL 2.7.2019)

RSOL staví poslance do konfliktu s obyčejnými lidmi. Když jeho iniciativu na zpřísnění legislativy ohledně sexuálnímu násilí na dětech nepodpořil dostatečný počet poslanců, zdůvodnil to tím, že je to *„pravděpodobně proto, že oběťmi pedofilů jsou děti obyčejných Ukrajinců, nikoli poslanců, takže je to příliš nezajímá."*[37] (Web RSOL 22.6.2019)

4.3.3 Horizontální osa: nepřítel zvenčí

V diskurzu RSOL je Ukrajina prezentována jako země v permanentním ohrožení, která je ohrožena jak vnějšími tak vnitřními nepřáteli. V tomto nelichotivém postavení se Ukrajina nachází sama. V zahraničí nenachází zastání, ale pouze zradu a nespravedlnost. V diskurzu RSOL je Ukrajina navíc ponižována ostatními státy. RSOL současnou situaci Ukrajiny rámují velmi negativně a jak dokazuji i následující příklad, velmi přímočaře: *„Oni nám nyní přednášejí, a když je třeba bránit zemi, jsou pryč. V tuto chvíli nazývají Ukrajinu «pornoherečkou, která dá zepředu i zezadu». A pro nás je Ukrajina rodnou zemí, kterou chceme ochránit, a nedovolit nikomu ji ponížit."*[38] (Web RSOL 29.6.2019)

---

[36] V originále: Наше завдання – зупинити епідемію насильства проти українських дітей. Цей звір в людській подобі може чатувати у будь-якій підворітні!

[37] V originále: Можливо тому, що жертвами педофілів стають діти простих українців, а не депутатів, тому їх це не дуже цікавить.

[38] V originále: Вони нам зараз лекції читають, а коли треба захищати країну, їх немає. Вони в цей час називають Україну «порноактрисою, яка дає спереді і

Vymezení nepřátel na horizontální ose nepřekvapivě silně ovlivňuje probíhající konflikt na východní Ukrajině. V diskurzech RSOL se nicméně na horizontální dimenzi vyčleňují skupiny, které jsou uvnitř státu. Separatisté jsou prezentováni jako vnitřní nepřátelé, kteří zradili ukrajinský národ. Proto RSOL prosazuje silné zakročení proti separatistům: „Deseparatizace je neutralizace vnitřních nepřátel.“[39] (Program RSOL)

V témta ozbrojeného konfliktu na východní Ukrajině dochází k proplétání vertikální osy s osou horizontální, kdy jsou „zkorumpované elity“ vini ze zabíjení Ukrajinců, a proto je nutné adekvátně potrestat: „Budou politicky a trestně potrestáni: vlkodlaci a sabotéři z Nejvyšší rady, úředníci-separatisté na východě, obchodní policisté a zloději-podnikatelé, kteří platí žoldáky za zabití Ukrajinců.“[40] (Program RSOL) Oligarchové, kteří přímo organizovali separatisty, předají svůj majetek státu.

Hrozba přícházejí zvenčí v podobě cizích států je pak omezena čistě na Ruskou federaci. Nepřítel je zde jasně vymezný a přichází z venčí: „Celá země musí podporovat východní frontu, jejímž prostřednictvím chce Rusko zničit Ukrajinu.“[41] (Program RSOL) Jednotným přístupem by měo být docíleno neutralizace putinových plánů na vnitřní rozdělení Ukrajiny a zabránění takzvané federalizaci.

V diskurzu RSOL čelí Ukrajina nejen agresi ze strany Ruské federace, ale rovněž se ve světě nachází sama a musí čelit blíže nespecifikovanému spiknutí, které přicháze z prostoru mimo hranic (horizontální osa): *„Nikdo na světě nerespektuje slabé. Nikdo však nemá zájem na tom, aby se Ukrajina stala silnou. Snaží se odnést naši půdu, les, pracovní potenciál, zmrazit naši ekonomiku.“*[42] (Program RSOL)

сзаді». А для нас Україна - це рідна країна, яку ми хочемо захистити і не дозволимо нікому принижувати.

[39] V originále: „Десепаратизація - це знешкодження внутрішніх ворогів“

[40] V originále: „Будуть покарані політично і кримінально: перевертні та саботажники із Верховної Ради, чиновники-сепаратисти на Сході, продажні менти і крадії-бізнесмени, які платять найманцям за вбивство українців.“

[41] V originále: „Вся країна має підтримувати Східний фронт, через який Росія хоче розвалити Україну.“

[42] V originále: Ніхто в світі не поважає слабких. Але ніхто не зацікавлений у тому, щоб Україна стала сильною. У нас намагаються забрати землю, ліс, трудовий потенціал, заморозити нашу економіку.

RSOL akcentuje potřebu Ukrajiny a Ukrajinců „spolehnout se sami na sebe“, protože Ukrajina „nikde ve světě nenachází zastátní“. RSOL na svém webu rámuje návrat Ruské federace do Rady Evropy jako mezinárodní spiknutí proti Ukrajině, kde se jednalo „za zády Ukrajiny“. Za tuto situaci, kterou můžeme shrnout do fráze „o nás bez nás“, je obviňován jak současný establishment perzonifikovaný osobou prezident Zelenského, který kvůli své neschopnosti a především své „neukrajinské identitě“, nezastupuje zájmy Ukrajinců, tak ostatní státy z Rady Evropy, kteří se zaprodali kvůli penězům ruskému plynu a zradili Ukrajince, jež zatím „prolévají svou krev“. Ljaško situaci v Parlamentním shromáždění rady Evropy (PACE) intepretoval následovně: *„Ukrajinské území je obsazené a každý den umírají lidé: pokojní občané a armáda. A vaše rozhodnutí pro návrat ruské delegace je zradou památky 13 tisíc Ukrajinců, kteří obětovali své životy, abyste vy jste zde mohli klidně sedět a mluvit o ničem. V té době, kdy Ukrajinci prolévají krev, prodáváte principy PACE za peníze. Klamete sami sebe, klamete své voliče, klamete Evropu.“*[43] (Web RSOL 24.6.2019*)*

Vymezení proti nadnárodním společnost je v programatice RSOL personifikováno pouze vůči Mezinárodnímu měnovému fondu (MMF), jehož zájmy jdou proti „zájmům ukrajinského lidu“ (Program RSOL).

S pocitem osamocení souvisí i důraz na ozbrojené složky, které brání „ukrajinský národ“, a kterým by se mělo od státu dostávat privilegovaného zacházení. Ukrajina by taky měla obnovit svůj jaderný status, protože jen tak dokáže ochránit území státu.

Zelensky

RSOL se ve svém diskurzu vymezuje proti prezidentu Zelenském. Ten nicméně není konstruován jako ohrožení konstruované kolem horizontální osy, což by podle De Cleena 2017 odpovídalo populismus, ale ohrožení,

[43] V originále: Українська територія окупована і щодня гинуть люди: мирні громадяни і військові. І ваше рішення про повернення російської делегації – це зрада пам’яті 13 тисяч українців, які віддали своє життя за те, щоб ви мирно тут сиділи і говорили ні про що. У той час, коли українці проливають кров, ви продаєте принципи ПАРЄ за гроші. Ви обманюєте самі себе, ви обманюєте своїх виборців, ви обманюєте Європу

které je soustředěno kolem osy horizontální, a proto jde primárně o nacionalismus. Zelensky je považován v diskurzu RSOL, stejně jako v diskurzu Svobody, označován za „malorusa“, což má odkazovat k jeho (údajné) afilitě k Ruské federaci. Zelensky není vnímán jako součást in-group identity. Doklad je Ljaškův výrok: *„Pro Zelenského není Den nezávislosti Ukrajiny svátkem, ale datem, které musí absolvovat ve svém pracovním harmonogramu. Pro nás, Ukrajince, je to svátek se slzami v očích.“*[44] *(Web RSOL 30.7.2019)*

Zelensky je naopak vnímán jako hrozba pro ukrajinskou identitu, suverenitu i svrchovanost. Zelensky podle RSOL usiluje o zrušení zákonu o ukrajinštině jako jediném státním jazyce, chce zpochybnit směřování Ukrajiny do NATO a přijal zvláštní status pro Donbas, čímž by legalizoval separatisty na východní Ukrajině. Lídr RSOL Ljaško se proti Zelenskému vymezuje slovy: *„Nenechám Zelenského vzít Ukrajincům budoucnost. Donutím Zelenského, aby byl prezidentem Ukrajiny, namísto gubernátorem Malorusko“*[45]. (Web RSOL 12.7. 2019a)

Proruská klika

RSOL ve svém diskurzu vnímá jako vnitřní hrozbu, kteří nejsou součástí ukrajinského národa (in-group). Vnitřního nepřítele představují zejména strany zastupující rusky mluvící obyvatelstvo na východní Ukrajině, kteří jsou prezentováni jako „zrádci ukrajinského národa“ a „pátá kolona putinova Ruska“. Konkrétně by se mělo jednat *Občanskou platformu – Za život* a v diskurzu RSOL často zmiňovaném spoluzakladateli strany Viktora Medvedčuka. RSOL kritizuje nákup televizních kanálů Medvedčukem a rámuje ho jako připravenou akci, která je naplánovaná Putinem, vykonána za pomoci ruské zpravodajské služby FSB a financována z peněz Gazpromu: *„Nákup informačních kanálů na Ukrajině je speciální operace vyvinutá v Rusku a zasvěcená v Kremlu za účelem využití informačního prostoru Ukra-*

[44] V originále: Для Зеленського День Незалежності України - це не свято, а дата, яку йому треба пройти у своєму робочому графіку. Для нас, українців, це Свято із сльозами на очах.

[45] V originále: Я не дам Зеленському забрати в українців майбутнє. Я змушу Зеленського бути президентом України, а не губернатором Малоросії.

jiny. Tuto speciální operaci financuje Gazprom. Medvedčuk je provozovatelem a vykonavatelem této operace. Ve skutečnosti není ukrajinským informačním prostorem Medvedčuk, ale Putin" (Web RSOL 11.7.2019) Narativ o spiknutí RSOL rozvýjí ještě dál a obrací ho i proti dalším politickým konkurentům, a reprezentantům mainstreamových politických subjektů, jmenovitě proti exprezidentovi Petru Porošenkovi, který obviňován z rostoucího vlivu proruských politiků a Moskvy na Ukrajině (Web RSOL 8.7.2019)

Půda

Zem a zemědělská půda je v diskurzu RSOL důležitým atributem ukrajinské identity i ohrožení „ukrajinské půdy" bylo tematizováno v předvolební komunikaci na webu RSOL. Podle RSOL by „ukrajinská půda" neměla být prodávána cizincům, protože nedokáží docenit její hodnotu a pouze jí zneužívají k vlastnímu obohacení. Antagonistický vztah mezi „ukrajinskými zemědělci" a cizinci je postaven na nerovném postavení mezi oběma skupinami. Cizinci si za nízký úrok půjčí peníze u vlastních bak a pak zkoupí ukrajinskou půdu a *„(...) vyčerpají půdu průmyslovými plodinami, nebudou se držet střídání plodin a ve snaze o vysoké výnosy budou používat smrtící herbicidy. Bude to trvat několik let a po chvíli budou studny otráveny pesticidy, tráva na pastvinách se promění ve spálenou slámu, včely vymřou, krávy se nebudou mít kde pást a malebné řeky se promění v pustinu bez ryb."*[46](Web RSOL 5.7.2019)

Cizinci

Vymezení se vůči cizincům je v diskurzu RSOL poměrně málo rozpracováno. Omezeno je pouze ve vztahu k ukrajinské půdě, jednomu z atributů ukrajinské identity. RSOL, stejně jako Svoboda, vybízí, aby nedocházelo

[46] V originále: (...) виснажать ґрунти технічними культурами, не дотримуватимуться сівозміни, і в гонитві за високою урожайністю використовуватимуть вбивчі гербіциди. Так триватиме кілька років, а вже через певний час колодязі будуть отруєні пестицидами, трава на пасовиськах перетвориться на горілу солому, бджоли вимруть, корів ніде буде випасати, а мальовничі ріки перетворяться на безрибну пустелю.

k prodeji „ukrajinské půdy“ cizincům: *“Zakážeme cizincům nakládat s naší černozemí.“*[47]

[47] V originále: „Заборонимо іноземцям розпоряджатися нашими чорноземами.“

5 Závěr

Tato práce mapovala nacionalismus a populismus v diskurzech ukrajinských krajně pravicových stran Svobody a Radikální strany Oleha Ljaška. Výchozí pozicí pro tuto práci je skutečnost, že v současném výzkumu krajní pravice, se často zaměňují či slučují koncepty nacionalismu a populismu. Problém spočívá ve slučování pojmů „národ“ a „lid“, tedy dvou kategorií velmi důležitých pro konceptualizaci nacionalismu a populismu.

Práce je proto založená na jasném konceptuálním rozlišení mezi populismem a nacionalismem a zaměřuje se na výzkum diskurzů a způsoby, jakým subjekty konstruují kategorie „my“ a „oni“. Uvědomujeme si, že oba koncepty jsou v současných krajně pravicových subjektech přítomny a oba jsou do jisté míry charakterizujícími atributy této stranické rodiny. Souhlasíme však s názorem De Cleena a Stavrakakise (2017), že oba koncepty nacionalismu a populismu je třeba od sebe striktně odlišit, k tomu, abychom pochopili myšlenkový korpus zkoumaných subjektů.

Bez jasného konceptuálního nástroje je obtížné, či přímo nemožné, zkoumat nacionalismus a populismus. V tomto ohledu jsou sociální vědy totiž odkázány převážně na kvalitativní metody, které jsou ze své podstaty subjektivní, respektive, je velmi složité z výstupu studií odfiltrovat vliv výzkumníka.

K rozlišení mezi populismem a nacionalismem jsme využili prostorovou operacionalizaci obou konceptů. Antagonistický vztah mezi kategorií „my“ a „oni“ je charakterizující pro oba koncepty. V populismu ovšem kategorie „my“ odpovídá kategorii obyčejného a bezmocného lidu, který je utiskován mocnými elitami (vertikální osa). V nacionalismu pak kategorie „my“ odpovídá kategorii „my – národ“, který je stavěn do opozice s ostatními vnějšími a cizími skupinami (horizontální osa) (De Cleen, Stavrakakis 2017) V prostorovém zobrazení jsou populismus a nacionalismus chápány jako jednodimenzionální fenomény.

V závěrečné kapitole shrneme výstupy z předchozích částí a pokusí se odpovědět na původní hlavní výzkumnou otázku, a sice zdali zkoumané strany spíše inklinují k populistické nebo nacionalistické ose. V předchozích částech nás zajímalo jak strany ve svých diskurzech konstruují kategorii národa a lidu, jaké atributy jsou pro vymezení této kategorie důležité. Poté jsme se podívali jak je tato kategorie teoretizována na vertikální ose. Jinými slovy jakým způsobem je konstruován ne-

přítel shora v podobě elit. Tato vertikální dimenze byla určující pro kategorii populismu. Horizontální osa naopak odpovídá nacionalismu. V tomto případě je národ jako homogenní skupiny vymezená typicky na etnickém základě ohrožována skupinami z venčí. Tyto skupiny jsou typicky považována za cizorodý prvek, ty ostatní apodobně.

Nacionalismus a populismus je v diskurzích obou stran silně zastoupen. Často se propojují, překrývají a doplňují. Identita skupiny ingroup je vymezena na etnických znacích, kde nejvýznamnější místo zaujímá ukrajinština. U obou stran tedy převažuje nacionalistický akcent.

Přítomnost silného vnějšího nepřítele je v diskurzu Svobody velmi silně zastoupen. Vnější hrozba spadá do třech hlavních kategorií, které můžeme shrnou jako: Ruská federace; územní celistvost a hranice; zrada národa ze strany politiků a elit obecně. Tyto kategorie jsou pak rozpracovávány podrobněji jak v programu strany, tak v její komunikaci na webových stránkách.

Současný stav Ukrajiny Svoboda rámuje negativně. Probémy Ukrajiny jsou konkrétně nefunkční zákony, chaos, korupce, chudoba a válka. Jinými slovy, Svoboda současnou situaci prezentuje tak, že se Ukrajina nachází v hluboké krizi, která ovlivňuje každodenní životy Ukrajinců. Krize je zjevně způsobena vnějšími faktory. Hrozby ohrožující „národ" přicházejí zvenčí. Jsou tedy konstruovány horizontálně, způsobem který De Cleen a Stavrakakis (2017) považuje jako klíčovou charakterizaci nacionalismu.

Diskurz Svobody je velmi silně ovlivněn etnonacionalistickým vnímáním ukrajinské společnosti. Svoboda pracuje s představou národa jako homogenní skupiny. Tato homogenní skupina je zvenčí ohrožována nepřátely, které pro ni představují různé druhy hrozeb. Zaprvé se jedná o hrozbu fyzickou, kterou představuje zejména anexe Krymu Ruskou federací, separatistické tendence na východní Ukrajině, ale rovněž (v analyzovaných zdrojích mnohem méně akcentované) územní nároky na Zakarpatí ze strany Maďarské republiky.

Zadruhé je přítomná hrozba kulturní. Konkrétně jde o oslabování pozice ukrajinštiny, rusifikaci, a obecně upozaďování ukrajinské identity a jejích symbolů ve prospěch symbolů komunistických, sovětských a ruských. A nakonec je to ohrožení samotné suverenity ukrajinského státu, za kterou stojí jednak Rusko, ale hlavně domácí pro-ruští politici, jejichž cílem je posilování závislosti Ukrajiny na Rusku a pozvolná federalizace.

Svoboda ve své programatice i webové komunikaci formuluje politické požadavky, jenž jsou odvozeny od identity a zájmů exkluzivně vymezené kategorie národa, což De Cleen a Stavrakakis (2017: 313) považují za typickou charakteristiku nacionalismu. Svoboda ve své komunikaci často akcentuje vše, co je ukrajinské nebo „skutečně ukrajinské", čímž je jednak posilována in-group identita, ale zároveň dochází k vymezení vůči všem ostatním kategoriím, které jsou „jiné" či „cizí".

Svoboda artikuluje kulturní boj mezi tím, co je esenciálně ukrajinské a tím, co přichází zpoza hranic a vše ukrajinské ohrožuje. Problém ohrožení ukrajinské identity je charakterizována slabou pozicí ukrajinštiny ve společnosti (nízká úroveň ukrajinštiny ve školách i na úřadech, ale také literatuře, filmech a kultuře obecně). Mimo problematiku jazyka, Svoboda artikuluje i ohrožení ze strany ruské církve, která je další příčin nadměrného ruského vlivu na Ukrajině. Svoboda proto plně podporuje vnik samosatné ukrajinské pravoslavné církve s centrem v Kyjevě.

Velmi jasné horizontální dělení a velmi bohatě rozpracované. Ukrajinci jako oběti, nepřátelé přicházejí zvenku, dlouhodobě. Řečeno s Taggartem (2000) diskurz Svobody prezentuje heartland v ohrožení.

RSOL formuluje poměrně jasně, že in-group (až už ve svém programu mluví o národě, lidech či lidu) tvoří etničtí Ukrajinci, kteří se identifikují s ukrajinštinou, ukrajinskou kulturou a ukrajinským územím. Zjevným důsledkem takto vymezené in-group je, že ruskojazyčné obyvatelstvo Ukrajiny jsou „ti druzí", „ti jiní", kteří nemohou být považováni za součást ukrajinského národa.

RSOL nepokrytě konstruuje diskurz, který privileguje „etnické" a ukrajinsko-jazyčné Ukrajince, oproti lidem z odlišných kulturních prostředí, zejména ruskojazyčné obyvatelstvo. Dochází tak k vytváření nepříjemné a naléhavé představy, že existence „opravdových Ukrajinců" je ohrožena.

RSOL a zejména lídr Oleh Ljaško sama sebe pasuje do role zachránce ukrajinského národa, jehož hlavním úkolem je „vybudování mocného ukrajinského státu na zásadách sociální a národní spravedlnosti" a vybudování státu, který „poskytne neustálý rozvoj ukrajinského národa". S odkazem na výše analyzovaný obsah programu a webové komunikace víme, že RSOL sama sebe konstruuje jako jedinou politickou sílu, která dokáže zamezit pronikání cizích vlivů zvenčí ohrožujících ukrajinskou identitu a ukrajinský národ. Nacionalismus je v diskurzech RSOL považován za jedinou naději ukrajinského národa. Pouze nacionalisté dokáží

ochránit identitu ukrajinského národa, zabránit pronikáním cizích kultur a vlivů cizích států na území ukrajinského státu a (údajných) nespravedlnostem, jenž byly a stále jsou na ukrajinském národě páchány.

Naléhání na obranu ukrajinského jazyka a kultury, paušální odmítání vlivů jiných kultur, konstruje etnickou a kulturní identitu Ukrajinců. Využívání etnonacionalistického topoi poukazuje na zcela zásadní roli nacionalismu, který je pro diskurz strany RSOL charakterizující.

Na rozdíl od Svobody, RSOL daleko více akcentuje venkovský původ ukrajinského národa. Venkov je obecně považován za jeden z klíčových atributů, ke kterému se vztahuje identita ukrajinského národa. S tím také souvisí velká akcent na zemědělskou půdu a „černozem", která by měla být zdrojem ukrajinského bohatství, ale kvůli „cizincům", a „oligarchům", je ukrajinská zemědělská půda pouze zneužívána, což je hlavní příčinou chudoby ukrajinského národa.

Jinými slovy, diskurzy obou politických stran jsou ovlivněny etnonacionalistickou vizí ukrajinské společnosti. Národ je prezentován jako homogenní entita se silnou skupinovou identitou, kterou spojuje společná historie, ale především kultura, půda a jazyk. Tato homogenní skupina je ohrožována z venčí, skupinami jež nespadají do kategorie „my – národ".

Toto horizontální uspořádání je u obou stran posíleno silným akcentem na ukrajinské ozbrojené složky, které by měly chránit ukrajinské území a hranice před vnějším i vniřním nepřítelem. Akcentována je také nutnost obrany významného majetku, tedy ukrajinské (zemědělské) půdy, zemědělských produktů a přírodních zdrojů jako je dřevo a plyn.

V diskurzech obou stran je neustále přítomný akcent na vše ukrajinské. Pokud prodej půdy ohrožuje zemědělce, pak je to vždy prodej „ukrajinské půdy", který ohrožuje „ukrajinské zemědělce". V diskurzech RSOL se setkáváme i se zkratkou, že venkov a zemědělství rovná se Ukrajina. Pokud RSOL tematizuje sexuální násilí na dětech, pak je to násilí na „ukrajinských dětech". Pokud by se mělo investovat do rozvoje kultury, tak jedině do „ukrajinské" kultury a například ze státního rozpočtu podpořit „ukrajinský film" a „ukrajinskou literaturu". Legislativními návrhy, jež jsou přítomné u obou analyzovaných stran, by mělo zajištěno většinové ukrajinské vysílání v médiích na území Ukrajiny. Obě strany samozřejmě velmi silně podporují zákon, který legalizuje ukrajinština jako jediný státní jazyk.

Nejčastějším tématem u obou stran je (nepřekvapivě) vojenská agrese ze strany Ruské federace. Často velmi emocionální tematizace tohoto problému směřuje k vytvoření dojmu permanentního ohrožení všech členů ukrajinského národa. Nepřátelský vztah proti Ruské federaci se poté přenáší i na ruskojazyčné obyvatele Ukrajiny. Ti jsou poté prezentováni jako hrozba pro bezpečnost státu, územní celistvost státu, svrchovanost státu, ale i samotnou identitu ukrajinského národa. Identita vystavěná na etnicitě, která je velmi exkluzivní a proto nacionalistická, je velmi silná zejména u strany Svoboda. Můžeme jí identifikovat i u RSOL, ovšem v menší a především ne tak silné podobě.

V celkovém obrzu komunikace obou stran tedy převažuje hrozba směřující zvenčí v horizontálním směru. Obě strany tedy primárně využívají nacionalistický diskurz, která je místy doplňován o diskurz populistický.

Použité zdroje

5.1 Primární zdroje:

Program Svobody: *Програма ВО "Свобода" – Програма захисту українців*. Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/party/program/

Program RSOL: *ПЛАН ЛЯШКА.* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/program

Web RSOL (21.6.2019): *Ляшко закликав депутатів захистити українських дітей від звіра в людській подобі.* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5533-lyashko-kupivlya-telekanaliv-kumom-putina-te-zh-same-yakbi-gebbels-vidavav-gazetu-pravda

Web RSOL (22.6.2019): *Ляшко вимагає від Зеленського скликати позачергове засідання ВР.* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5465-lyashko-vimagaye-vid-zelenskogo-sklikati-pozachergove-zasidannya-vr

Web RSOL (24.6.2019): *Ляшко-лобістам Росії в ПАРЄ: Не приїжджайте в Україну!* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5467-lyashko-lobistam-rosiyi-v-parye-ne-priyizhdzhajte-v-ukrayinu

Web RSOL (29.6.2019): *Ляшко-команді Зеленського: На відміну від вас, ми не ховались і захищали країну у 2014.* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5484-lyashko-komandi-zelenskogo-na-vidminu-vid-vas-mi-ne-hovalis-i-zahishali-krayinu-u-2014

Web RSOL (2.7.2019): *На вимогу Ляшка збереться позачергове засідання щодо посилення відповідальності для педофілів*. Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5498-na-vimogu-lyashka-zberetsya-pozachergove-zasidannya-shodo-posilennya-vidpovidalnosti-dlya-pedofiliv

Web RSOL (3.7.2019): *Ляшко: Спочатку треба тарифи знизити, а потім боротися з матюками*. Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5500-lyashko-spochatku-treba-tarifi-zniziti-a-potim-borotisya-z-matyukami

Web RSOL (5.7.2019): *Ляшко: Ми виграємо бій за українську землю!* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5507-lyashko-mi-vigrayemo-bij-za-ukrayinsku-zemlyu

Web RSOL (8.7.2019): *Ляшко: Купівля Медвечуком 4 телеканалів – спецоперація Кремля на гроші «Газпрому»*. Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5518-lyashko-kupivlya-medvechukom-4-telekanaliv-specoperaciya-kremlya-na-groshi-gazpromu

Web RSOL (11.7.2019): *Ляшко: Купівля телеканалів кумом Путіна - те ж саме, якби Геббельс видавав газету «Правда».* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5533-lyashko-kupivlya-telekanaliv-kumom-putina-te-zh-same-yakbi-gebbels-vidavav-gazetu-pravda

Web RSOL (12.7.2019b): *Паламаренко-Ляшку: Я в вас бачу нашу людину, від нашої землі*. Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5537-palamarenko-lyashku-ya-v-vas-bachu-nashu-lyudinu-vid-nashoyi-zemli

Web RSOL (30.7.2019): *Ляшко закликає парламент 8-го скликання зібратися на День Незалежності.* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5557-lyashko-zaklikaye-parlament-8-go-sklikannya-zibratisya-na-den-nezalezhnosti

Web RSOL (12.7. 2019a): *Ляшко: Я змушу Зеленського бути президентом України, а не губернатором Малоросії.* Online. Dostupné z: http://liashko.ua/news/general/5536-lyashko-ya-zmushu-zelenskogo-budu-prezidentom-ukrayini-a-ne-gubernatorom-malorosiyi

Web Svobody (1.7.2019): *Олег Тягнибок: Тільки націоналісти зможуть зупинити реванш проросійських антиукраїнських сил.* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/oleg-tyagnybok-tilky-natsionalisty-zmozhut-zupynyty-revansh-prorosijskyh-antyukrayinskyh-syl/260919/

Web Svobody (10.7.2019): *«Україна понад усе!» – націоналісти пікетували Офіс Президента.* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/ukrayina-ponad-use-natsionalisty-piketuvaly-ofis-prezydenta/261102/

Web Svobody (13.7.2019): *Олег Осуховський: Із Виборчим кодексом спізнилися на чотири роки.* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/oleg-osuhovskyj-iz-vyborchym-kodeksom-spiznylysya-na-chotyry-roky/261169/

Web Svobody (15.7. 2019): *16 липня о 9:30 «Свобода» пікетуватиме КСУ, щоби не допустити скасування закону про декомунізацію.* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/16-lypnya-o-9-30-svoboda-piketuvatyme-ksu-shhoby-ne-dopustyty-skasuvannya-zakonu-pro-dekomunizatsiyu/261187/

Web Svobody (19.7.2019): *У Львові Юрій Сиротюк взяв участь у дебатах.* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/u-lvovi-yurij-syrotyuk-vzyav-uchast-u-debatah/261265/

Web Svobody (24.6.2019): *Олег Тягнибок: Скасування мораторію на продаж землі буде однозначним програшем тих, хто її продаватиме.* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/comments/oleg-tyagnybok-skasuvannya-moratoriyu-na-prodazh-zemli-bude-odnoznachnym-prograshem-tyh-hto-yiyi-prodavatyme/260807/

Web Svobody (26.6.2019): *Олег Тягнибок: Українців довели до розчарування настільки, що Президентом став малорос.* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/comments/oleg-tyagnybok-ukrayintsiv-do-rozcharuvannya-nastilky-shho-prezydentom-stav-maloros/260830/

Web Svobody (9.7.2019): *Олег Тягнибок: Чому можливі самі ідеї цих «телемостів»?* Online. Dostupné z: https://svoboda.org.ua/news/comments/oleg-tyagnybok-chomu-mozhlyvi-sami-ideyi-tsyh-telemostiv/261079/

5.2 Sekundární zdroje:

Breeze, R. (2018): Positioning “the people” and Its Enemies: Populism and Nationalism in AfD and UKIP [online]. *Javnost. Journal of the European Institute for Communication and Culture.* [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z:

https://nca.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13183222.2018.1531339?casa_token=MMZ8nfsbJcwAAAAA%3A8k56AaYRTvh7hfsSlEIZVeAVvEvNnuFfnZu8AWDOpQMmpRh7mkqpVmihOAWfMBbAVXnDTJnbIYOlUA

Brubaker (2020): Populism and nationalism. *Nations and Nationalism.* Vol. 26, Is. 1, pp. 44–66.

Carter, E. (2005): The extreme right in Western Europe: success or failure? Manchester: Manchester University Press.

Carter, E. (2018): Right-Wing Extremism/Radicalism: Reconstructing the Concept. *Journal of Political Ideologies.* Vol. 23, Is. 2, pp. 157–182.

Davies, P. – Jackson, P. (2008): *The far right in Europe: an encyclopedia*. Oxford: Greenwood.

De Cleen (2017): Populism and Nationalism. In: Rovira, C. – Taggart, P. – Espejo, P. O. – Ostiguy, P. (eds.): *Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press, pp. 342–362.

De Cleen, B. – Stavrakakis, Y. (2017): Distinctions and Articulations: A Discourse-theoretical Framework for the Study of Populism and Nationalism. *Javnost - The Public. Journal of the European Institute for Communication and Culture. Vol.* 24 Is. 4, pp. 301–319.

Doroshenko, L. et al. (2018): Ukrainian nationalist parties and connective action: an analysis of electoral campaigning and social media sentiments [online]. *Information, Communication & Society*. Vol. 22, Is. 10, pp. 1376-1395. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369118X.2018.1426777?casa_token=gq2JgXH0L3gAAAAA%3AxEO90hyILvQNMlT4Bwm1phJxwOp9ptZZ2BVFnc6mqV5ON8dGHf6as18ujLuuf1IeDyDZAgIvDNW28w

Freeden, M. (1998): Is Nationalism a Distinct Ideology? *Political Studies* Vol. XLVI, pp. 748–765.

Gattinara, P. – Pirro, A. (2018): The far right as social movement [online]. *European Societies.* Vol. 21, Is. 4, pp. 447–462.

Glavkom (2019*):* Ярош, Тягнибок та Білецький таки сформували єдиний список на вибори [online]. *Glavcom.ua.* [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://glavcom.ua/country/politics/yarosh-tyagnibok-bileckiy-taki-sformuvali-jediniy-spisok-na-vibori-600508.html

Hadiz, Chrissogelos (2007): Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective . *International Political Science Review.* Vol. 38, Is. 4, pp. 399–411.

Hofmeister, W. – Grabow, K. (2011): *Political Parties Functions and Organisation in Democratic Societies* [online]. Glavcom. Konrad Adenauer Stiftung. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://glavcom.ua/country/politics/yarosh-tyagnibok-bileckiy-taki-sformuvali-jediniy-spisok-na-vibori-600508.html

Kupka, P. – Walach, V. (2015): Politický extrémismus: čas vrátit dar [online]. *A2larm.* [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://a2larm.cz/2015/07/politicky-extremismus-cas-vratit-dar/

Kuzio, T. (2014): *Ukraine is heading for new parliamentary elections, but the country still lacks real political parties* [online]. The London School of Economics and Political Science. Dostupné z: http://bit.ly/1sv4nzx

Marco, A. – Mavroudi, E. – Mihelj, S. (2017): Building Inclusive Nations in the Age of Migration." *Identities. Global Studies in Culture and Power.* Vol. 24, Is. 2, pp. 156–176.

Mazzoleni, G. (2008): Populism and the Media. In: Albertazzi, D. – McDonnel, D (eds.): *21st Century Populism: the Spectre of Western European Democracy.* Houndmills: Palgrave Macmillan.

Mokrushyna, H. (2020): Andriy Biletsky's Ukrainian order: Discourse, actions and prospects of democracy in Ukraine. In Knobloch, N. (ed): *Language of conflict. Discourses of the Ukrainian crisis.* Bloomsbury.

Mudde, C. (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. New York: Cambridge University Press.

Nelles, M. (2019): Zelenskiy wins first round but that's not the surprise [online]. *Atlantic Council.* [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/zelenskiy-wins-first-round-but-that-s-not-the-surprise/

Pauwels, T. (2010): Measuring Populism: A Quantitative Text Analysis of Party Literature in Belgium. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties. 21st Century Populism: the Spectre of Western European Democracy. Vol.* 21, Is.1, pp 97-119.

Pelinka, A. (2013): Right-Wing Populism: Concept and Typology. In: Wodak, R. – KhosraviNik, M. – Mral, B. (eds.): *Right-Wing Populism in Europe. Politics and Discourse*. London: Bloomsbury, pp. 3-22.

Rudling, P. A. (2013): The Return of the Ukrainian Far Right: The case of VO Svoboda [online]. *Routledge Critical Studies in Discourse.* Pp.228-255. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://lup.lub.lu.se/search/publication/3053128

Sartori, G. (1975): The tower of Babel. In: Sartori, G. – Riggs, F. W. – Teune, H. (Eds): *Tower of Babel: On the Definition and Analysis of Concepts in the Social Sciences*. International Studies, Occasional Paper No. 6, Pittsburgh PA: University of Pittsburgh, pp. 34–35.

Serhackova, K. (2016): We are trying to come to power through elections, but we all sorts of possibilities – as "Azov" becomes party [online]. *Hromadske.tv*. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://hromadske.ua/posts/my-namahaiemosia-pryity-do-vlady-cherez-vybory-khocha-maiemo-vsiaki-mozhlyvosti-iak-azov-staie-partiieiu

Shekhovtsov, A. (2013): From Para-Militarism to radical Right-Wing Populism: the rise of the Ukrainian far-right party Svoboda. In: Wodak, R. – KhosraviNik, m. – Mral, B. (eds.): Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse. pp. 249–264.

Shekhovtsov, A. (2014): Украинские нео-нацисты готовят "новую революцию“ [online]. *Anton Shekhovtsov's blog*. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: http://anton-shekhovtsov.blogspot.cz/2014/06/blog-post.html

Stavrakakis, Y. (2017): Anti-populism may be the real threat to democracy [online]. In: *Five views: Is populism really a threat to democracy?* The London School of Economic and Political Science. Blog post. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2017/07/24/is-populism-really-a-threat-to-democracy/#Three

Stavrakakis, Y. et al. (2017): Extreme right-wing populism in Europe: revisiting a reified associa- tion. *Critical Discourse Studies.* Vol. 14, Is. 4, pp. 420–439.

Taggart, P. (2004): Populism and Representative Politics in Contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies, Vol.* 9, Is.3, pp. 269–288.

Ukrajinska pravda (2018): Націоналісти визначились з кандидатом у президенти [online]. *Ukrajinska pravda.* [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://www.pravda.com.ua/news/2018/11/19/7198643/

Ukrajinska pravda (2019): Результаты внеочередных выборов народных депутатов Украины 2019 [online]. *Ukrajinska pravda*. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2019/07/21/7221526/

Umland, A. (2014): *Starting Post-Soviet Ukrainian Right-Wing Extremism Studies from Scratch* [online]. *Russian Politics and Law*. Vol. 51, Is. 5, pp. 3–10. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/RUP1061-1940510500

Umland, A. (2020): The Far Right in Pre- and Post-Euromaidan Ukraine: From Ultra-Nationalist Party Politics to Ethno-Centric Uncivil Society [online]. *Demokratiyatsya: The Journal of Post-Soviet Democratization*. Institute for European, Russian, and Eurasian Studies. The George Washington University. Vol. 28, No. 2. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://muse.jhu.edu/article/754562/summary

Whitmore, S. (2014): *Political party development in Ukraine* [online]. GSDRC Helpdesk Research Report. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a089a6ed915d3cfd00036e/hdq1146.pdf

Wodak, R. (2015): *The Politics of Fear. What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Sage.

Wodak, R. (2017): The 'Establishment', the 'Élites', and the 'People'. Who's Who? *Journal of Language and Politics,* Vol. 16, Is. 4, pp. 551–565.

Zulianello, M. (2019): Varieties of Populist Parties and Party Systems in Europe: From State-of-the-Art to the Application of a Novel Classification Scheme to 66 Parties in 33 Countries [online]. *Government and Opposition*. Vol. 55, pp. 327–347. [cit. 5. 9. 2020] Dostupné z: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/7CB95AE2CA7274D5F4716EC11708ACD8/S0017257X19000216a.pdf/varieties_of_populist_parties_and_party_systems_in_europe_from_stateoftheart_to_the_application_of_a_novel_classification_scheme_to_66_parties_in_33_countries.pdf